

André Malraux besöker Kina

Som ung (i mitten av 1920-talet) befann sig franske författaren André Malraux (1901-1976) i Kina. Vid denna tid befann sig landet i en revolutionär situation som slutade med att Chiang Kai-shek grep makten och utsatte kommunisterna för omfattande förföljelser som i praktiken tvingade dem ut ur de stora städerna.¹ I två böcker *Erövrarna* och *Människans lott* (publicerade 1928 resp. 1933) skildrar Malraux i romanens form dessa händelser på ett mycket fängslande sätt.

Åren 1958–1969 var Malraux kulturminister i de Gaulles regering och som sådan besökte han på nytt Kina sommaren 1965 (19 juli – 6 augusti), dvs vid inledningen av kulturrevolutionen. Han sammanträffade och samtalade då med såväl Chou En-lai (2 augusti) som Mao och Liu Shao-chi (3 augusti). Detta officiella statsbesök rapporterades även kortfattat i den engelskspråkiga kinesiska veckotidningen *Peking Review* nr 32 (6 augusti) 1965.

Följande, där Malraux själv redogör för Kina-besöket och samtalen med de kinesiska ledarna, är hämtat från författarens *Antimemoarer* (fransk utgåva 1967, svensk översättning 1968). Malraux passar även på att göra en del historiska återblickar och reflektioner.

MF (15/11 2016)

Hong-kong

Jag är ensam i Generalkonsulatets salong. Där utanför fönstren, hela bukten. Den varma imman sveper sig kring de anstormande skyskraporna, som under sin tyngd krossar imperiets "vattenfront" från tiden för *Erövrarna*² och omringar och belägrar klipptoppen; den förvandlar båtar och djonker till grå silhuetter under tovig moln. När jag 1958 for från Nehrus Indien till Japan tog jag vägen över Hong-kong. Fetbladsväxterna föll allttjämt i kaskader från de kinesiska hotellens genombrutna balkonger längs Queen's Road ner över antikvitetshandlarnas tusen små porslinsföremål. Jag kom ihåg en dag 1925 eller 1926. Det var vackert väder över bukten; den blå luften dallrade. Vid tiden för Baclieus plundringar hade de koloniala myndigheterna lyckats hindra alla tryckerierna i Saigon från att trycka det Unga Annams tidning *l'Indochine*. Militanterna hade monterat gamla tryckpressar och jag hade farit för att köpa typer hos den enda gjutare som fanns mellan Ceylon och Shanghai: missionsstationen i Hong-kong. Jag kom tillbaka till Saigon med engelska typer utan accenter. Omöjligt att trycka. En dag kom en annamitisk arbetare in och plockade upp ur fickan en hopknuten näsduk med utstående snibbar som öronen på en kanin: "Det är idel *é*n. Det finns akut accent, grav accent och till och med cirkumflex. För två prickar över u eller i kommer det att bli svårare. Kanske kan ni klara er utan. Imorgon kommer arbetare med de accenter de har kunnat komma över." Han hällde ut typerna som ett skrapnosspel på sättbordet, ordnade upp dem med vant typograffinger, och gick. Efter honom kom hans kamrat. Alla visste att om de blev tagna skulle de bli dömda, inte som revolutionärer utan som tjuvar.

Det är fyrtio år sedan. Nedanför mig ser jag missionsstationens tak ...

Ännu längre ner, ända ner till havet, plockas de jättelika byggnadsställningarna i bambu brådsnkande ner, för de kunde ryckas bort av tyfonerna och en tyfon irrar just omkring ön. Jag har återsett kinesiskorna med sina broderade fodral från Nanking-tiden och de gamla försäljerskorna med sina hopklämda fötter. De äventyrare som vi inte längre hittar i Singapore finns här: de är kineser. Och för en stund sedan hörde jag berättelser liknande dem jag hörde i Shanghai före

¹ Om dessa händelser, se Harold Isaacs utomordentliga bok [Den kinesiska revolutionens tragedi](#).

² Se [Erövrarna](#) – Red

1930. Båten med blinda som anlänt till nunneklostret, efter att ha rymt från Kanton, förmodligen har polisen ordnat deras flykt för att bli av med dem. De unga kineserna från Borneo som kommit för att delta i det nya Kinas uppbyggnad — och som fulla av vämjelse och utan ett öre på fickan tagit sin tillflykt hos missionärerna som låter anställa dem i fabriker för fyrverkeri-pjäser — där de stjal fyrverkeripjäser för att leka. Och djonkerna som är fulla av olagliga passagerare som kaptenen låter dränka (genom att öppna djonkens botten) om han prejas av folkpölisens eller av engelska polisen ...

Framför mig, på andra sidan bukten, breder ”de nya territorierna” ut sig ända till ett svart streck som spärrar horisonten: det kommunistiska Kina. Det är närvarande ända in i staden, genom den diskreta kontroll det utöver på alla fackföreningarna och genom det stort upplagda varuhus det öppnat. Det är som om ett billighetsvaruhus från det kommunistiska Europa öppnades i ett av varor överflödande Monte-Carlo. Röda Kina säljer vad det framställer. Det är inte mycket, men vart och ett av dessa föremål betyder: detta har vi erövat. I bakgrunden atombomben; i förgrunden expediternas spartanska leende. Till och med leksakerna ser allvarliga och strama ut och den perfekta kommunistiska husmoderns utrustning ser ut som en offergåva framlagd framför porträtten av Mao och bilderna från den Långa Marschen.

Ovanför travarna av väskor i konstfibrer och termosflaskor, ovanför hela detta Epa som folkdemokratierna är så stolta över, härskar de mytologiska bilderna. Kapitalisternas resväskor och möbler är inte så klumpiga som de här, men vem har gått över floder, vem har tågat genom Tibets snövidder? Efter en kvart ser man inte det som är till salu för det som talar till ens fantasi. Och detta desto hellre som nästan alla bilderna från den Långa Marschen är målade i traditionell kinesisk stil, medan den lojale milissoldaten och den heroiska kvinnliga miliskämpen är återgivna i socialrealistisk stil. För de miljoner människor som klämt ihop sig på Hong-kongs klippa är det oändliga land som sträcker ut sin svarta spärr vid horisonten inte folkkommunernas, de individuella masugnarnas och de jättelika fabrikenas, ja inte ens atombombens land, utan den Långa Marschens och dess ledares land; på samma sätt som det Ryssland som syntes bortom Niegoreloie triumfbåge inte var kolkhozernas land utan Lenins och oktoberrevolutionens.

Det finns inte längre tjugutusen överlevande efter den Långa Marschen: åtta hundra ”ansvariga” påstås det. På andra sidan bukten fyller den drömmarna på samma sätt som Ramayana fortfarande fyller Indiens drömmar och Olympens fordom fyllde Grekland.

Allt började med segrar.

Hösten 1928 gav VI:te Moskvakongressen äntligen en plats åt verksamheten bland bönderna.

Det är slutet på den första schismen. De röda arméerna uppstår; det ena myteriet efter det andra utbryter i Kuomintangens arméer och myteristerna sällar sig till Mao i Tsing-kang-bergen. Men provianten räcker inte för att livnära en armé.

I januari 1929 bryter Chu-te, Maos främsta general, blockaden och sällar sig till de andra röda trupperna. I december är hela södra Kiangsi erövat och den första regionala sovjetregeringen grundad.

Kuomintang har blivit Nankingregeringen och skickar ut den Första Utrotningskampanjens 100 000 man mot Maos 40 000. Tack vare rörlig krigföring, som alltid ställer de röda truppernas huvudstyrkor mot isolerade kolonner som Mao låtit tränga djupt in på sitt territorium och tack vare befolkningens medverkan skingras Nankingarmén på två månader.

Den Andra kampanjen fyra månader senare omfattar 200 000 man som utgår från sju olika anfallspunkter. Samma taktik, samma resultat.

En månad senare tar Chiang Kai-shek själv befälet över 300 000 man. Maos trupper anfaller fem kolonner inom loppet av fem dagar, erövrar omfattande material och i oktober drar Chiang Kai-shek tillbaka den Tredje Utrotningskampanjens trupper.

Kinas sovjetregering bildas under ordförandeskap av Mao.

I december 1931 går 200 000 Nankingsoldater över till honom. Röda armén börjar sina egna offensiver. 1933 lanserar Nanking den Fjärde Utrotningskampanjen, förlorar 13 000 man i ett enda slag och ser sin bästa division förintad.

Men Chiang Kai-sheks rådgivare (bland vilka man märker von Falkhausen och förre tyske generalstabschefen von Seeckt) har deltagit i kampanjen och dragit lärdom av dem. För Femte Utrotningskampanjen samlar Nanking nära i miljon man, stridsvagnar och 400 flygmaskiner. Mao disponerar över 180 000 soldater och ungefär 20 000 milissoldater — beväpnade med pikar! — och fyra flygmaskiner som tagits från Nankingarmén. Ingen bensin, inga bomber, inget artilleri och ont om ammunition. Chiang Kai-shek tränger inte längre in i de sovjetiserade områdena: han omger dem med bunkers och försvarsverk och bygger upp en kinesisk mur som blir allt trängre. Den röda armén förstår att den sitter i en fälla.

Tänker Mao då på Yenan? Japan har förklarat Kina krig och Mao vill bli symbolen för det kinesiska folkets försvar mot inkräktarna, för Nanking slåss mycket mindre mot japanerna än mot kommunisterna. Han måste alltså komma norrut, där kriget utspelas; dock tågar armén först tusentals kilometer i riktning mot Tibet ... Trots alla hinder, trots klanerna som gör vissa byar till motståndare, påstår Mao sedan länge att hela bonde-Kina är för honom, bara det kan bringas att förstå det. Någonstans kommer man väl att finna ett område som är gynnsamt för en kommunistisk regering, på samma sätt som man hittat det i Kiangsi. Förmodligen finns det i den Långa Marschen ett drag av äventyr som påminner om Alexanders fälttåg och som inte är främmande för Maos karaktär. Men först och främst måste man *ta sig ut*. Under den ofantliga belägringen har den oavbrutet bombarderade röda armén redan förlorat 60 000 soldater.

90 000 män, kvinnor och barn kommer att försöka att bryta blockaden, på samma sätt som Chu-te bröt sig igenom Tsing-Kang-bergen. Undan för undan ersättes de första linjerna av partisaner. Den 16 oktober 1934 står armén samlad i söder, tar de fientliga befästningarna med storm och viker av åt väster. Den Långa Marschen börjar.

Mulåsnorna är lastade med kulsprutor och symaskiner. Tusentals civila följer armén. Hur många kommer att stanna i byarna — eller på kyrkogårdarna? Arsenalen är tom, maskinerna som monterats ner har forslats bort på åsnerygg kommer man en dag att återfinna dem nergrävda utmed den 10 000 kilometer långa vägen? Partisanerna med sina pikar med röda tofsar och sina hattar klädda med löv som skälver som fjäderbuskar, kommer att hålla stånd länge en del i hela tre år. Nankingtrupperna dödar dem, Maos armé tågar bort.

Förföljd av flyget, utkämpar den under en månad nio bataljer, tränger igenom fyra spärrar av bunkers och slår sig igenom hundratio regementen. Den förlorar en tredjedel av sina effektiv, besvarar endast sitt krigsmateriel och några fälltryckerier och upphör att tåga mot nordväst (vilket förvirrar fienden men vilket också fördröjer den). Chiang Kai-shek har samlat sina trupper bakom Yang-tsi-kiang och förstört broarna. Men 100 000 man med artilleri väntar Mao framför floden Koe-chou. De röda river upp 5 divisioner, Centralkommittén håller ett möte i guvernörens palats, värvar 15 000 desertörer och organiserar sina ungdomskadror. Men ”floden med guldsand” som dikterna talar om kommer de inte över. Mao viker av åt söder och står fyra dagar senare tjugu kilometer från Yünnan-fu där Chiang Kai-shek befinner sig — som drar sig tillbaka in i Indokina. Men det är en avledande manöver, för arméns huvudstyrka tågar norrut, för att gå över floden.

Floden är Ta Tu-ho, som inte är lättare att ta sig över än Yang-Tsi; framför den förintades en gång den sista tai-ping-hären. För att komma dit måste man tränga in i den enorma Lolos-skogen där aldrig någon kinesisk armé förut vågat sig in. Men några officerare i Röda armén som tjänstgjort i Sichuan har en gång för inte så länge sedan befriat några lolo-hövdingar och Mao förhandlar med de icke underkuvade stammarna liksom med byarna hans soldater måste tåga förbi. ”Regeringstrupperna är den gemensamma fienden.” Stammarna svarar med att begära vapen och Mao och Chu-te vågar ge dem det. Lolos leder då de Röda genom sina skogar där Nankingflyget

förlorar deras spår — ända till färjorna över Ta Tu-ho som de gemensamt erövrar genom överrumpling.

Det skulle ta veckor att forsla över armén på andra sidan floden med hjälp av dessa färjor. Chiang Kai-cheks flyg som inte upphört att övervaka floden, upptäcker på nytt Röda arméns kolonner. Hans trupper har gått runt skogarna och kommer inom kort att stå redo att återuppta bataljen. Det är vid denna tid Nanking talar om den röda arméns begravningståg.

Det finns bara en bro, mycket längre bort, mellan branta klippor, ovanför en strid fors. I ilmarscher tågar armén under ständiga bombardemang genom stormen, längs floden, som i natten återspeglar de tusentals facklorna som sitter fastsatta på soldaternas ryggar. När förtrupperna kommer till bron upptäcker de att den är till hälften uppbränd.

På andra sidan väntar fiendens kulsprutor.

Hela Kina känner till det fantastiska landskap som uppstått där de stora floderna tränger sig igenom bergen i djupa dalgångar där vattnet pressas samman mellan bergstoppar som sticker upp genom de lågt svävande tunga molnen och som ekar av rovfåglarnas skrin. Det har inte upphört att drömma om armén av facklor i natten, likt de dödas lågor offrade åt flodens gudar; och de jättelika kedjorna som hänger över avgrunden, som vid helvetets portar. För bron vid Lieu-tong består av nio kedjor som uppbär själva bron, med två stödkejdor på vardera sidan. Eftersom bron är uppbränd återstår bara de tretton mardrömsliknande kedjorna, det är inte en bro längre utan skelettet efter en bro som hänger ovanför en vilt dånande fors. Med kikaren kan man se den ännu orörda delen av bron och en paviljong med uppåtsvängt tak bakom vilken kulsprutorna börjar knattra.

De Rödas kulsprutor träder i verksamhet. Under ett visslande nät av kulor börjar volontärer — vita mössor och koppel i dimman — att hängande i de iskalla kedjorna ta sig fram från den ena jättelika länken till den andra med gungande rörelser för att kasta kroppen framåt. Den ena efter den andra faller ner i det brusande vattnet, men raden av män som hängande gungar fram både till följd av sina egna ansträngningar och av vinden i klyftan, närmar sig obönhörligt den ännu oförstörda delen av bron. Kulsprutorna plockar utan svårighet ner dem som klamrar sig fast vid stödkejdorna; men de nio kedjornas båge skyddar dem som hänger under dem, med handgranater i bältet. Det farligaste ögonblicket är när de kommer fram till den ännu oskadade delen av bron och hissar sig upp på den — och bara kan göra det maximum nio åt gången. Efter striden berättade fångarna att försvaret lamslagits av karlar som dök upp bland kedjorna mitt i floden; kanske hade de flesta av dessa legotrupper, som var vana att bekämpa tibetanska ”rövare” utrustade med flintlåsgevär, ingen större lust att råka i närstrid med kämpar som inför deras ögon genomförde en bragd som skulle bli legendarisk. De första volontärerna som hissar sig upp hinner innan de stupar kasta sina granater mot kulsprutenästena, som skjuter på känn. De fientliga officerarna låter hålla ut paraffin på de sista broplankorna och tänder eld på dem. Det är för sent: de anfallande rusar genom eldridan. Kulsprutorna tystnar på båda sidor floden; fienden drar sig tillbaka i skogen. Armén tar sig över under flygmaskinernas ineffektiva bombardemang ...

Det är den ryktbaraste bilden i Röda Kina. I det kommunistiska varuhuset såg jag först den kilometerlånga exoden: bondearmén som tågade framför de civila, framåtböjda som rader av pråmdragare; en folkhop lika dignande som den indiska Delningens, men fast beslutet att utkämpa okända strider. Femtusen kilometer tillryggalades, byar befriades för några dagar eller för några år; framåtböjda kroppar tycktes stiga upp ur Kinas grav och bortom hålvägarna hängde kedjorna tvärs över Historien. Kedjor finns överallt i fantasins dunklaste vrår. De hörde hemma i fångelserna; för inte så länge sedan gjorde de det i Kina och de förefaller vara själva sinnebilden för slaveriet. När de olyckligas ena arm faller ner träffad av kulorna, är det hela det kinesiska eländet som ser när den andra handen öppnas ovanför den tidlösa dånande avgrunden. Andra följde, som inte släppte taget. I alla kinesers minne tycks raden av män som hängande gungar fram mot landets befrielse, skaka kedjorna i vilka de vilade ...

Denna ryktbara episod kostade emellertid armén mindre folk än följande. Den nådde en trakt där Nankings bunkers ännu var fåtaliga och återtog initiativet i striderna. Men den var tvungen att klättra över de Stora Snöiga Bergen. I juni var det varmt i låglandet, men uppe på 5 000 meter var det kallt och männen söderifrån, som endast var iförda bomullskläder, dog den ena efter den andra. Det fanns inga stigar: armén blev tvungen att själv bygga sin väg. En armékår förlorade två tredjedelar av sina djur. Det var berg, idel berg, och snart blev det döda, idel döda: man kan följa den Långa Marschen tack vare skeletten som stupat med tomma ryggsäckar; och de som stupade för alltid inför toppen Drömmarnas fjäder, och de som tog sin runt den stora Trumman (för kineserna är trumman en bronstrumma) vars lodräta väggar stiger upp i bergets gränslösa spricka. Dödsbringande moln dolde de tibetanska snögudarna. Till slut, med frostiga mustascher, kom armén fram till åkrarna vid Nao-jong. Där nere var det ännu sommar ...

Det återstod 45 000 man.

IV:de armén och de obestämde sovjetiska myndigheterna i Song-pan väntade Mao. De röda styrkorna uppgick då till 100 000 man; men efter en tvist som tillät Nankingarmén att företa en lyckosam offensiv, begav sig Mao med 30 000 man till den Stora Ängen. Chu-te stannade i Sichuan.

Den Stora Ängen omfattade också skogar, källor till tio stora floder och framför allt de Stora Träskmarkerna, som beboddes av okuvade stammar. Man-tze-drottningen gav order om att koka levande vemhelst tog kontakt med kineserna, vare sig röda eller vita. Mao lyckades inte förhandla. Övergivna boställen, boskap som försvunnit, hålvägar där klipporna rasade ner. "Ett får kostar ett människoliv." Återstod åkrarna med grön vete, och jättelika palsternackor av vilka en enda, säger Mao, räckte för att livnära femton man. Och de Stora Träskmarkerna.

Armén tågade fram under ledning av tillfångatagna infödingar. Alla som lämnade stigen blev borta. Oavbrutet regn över oändliga gräsvidder, stillastående vatten under den vita dimman eller den bleka himlen. Inte ett träd, inte en vedbit — och inga tält. För att skydda sig mot regnet hade soldaterna ersatt de vita mössorna med stora solhattar. Molnen strök utmed träskan, hästarna snavade och föll ned i den bottenlösa dyn. På natten sov soldaterna stående, hopbundna som vedknippen. Efter tio dagar kom man sålunda fram till Kansu. Nankingtrupperna hade antingen givit upp förföljelsen eller drunknat i träskan. Men Mao hade inte längre under sitt befäl mer än 25.000 man. Teatern vid armén satte igång på nytt, inför soldater klädda i ut- och invända djurhundar. Och på den äntligen steniga vägen tågade kolonner av trashankar fram under slitna fanor liknande dem våra motståndsrörelser ägde.

Nya Nakingtrupper var samlade, understödda av muselmanskt kinesiskt kavalleri för "att göra slut på de Röda". Men hur utmattade de än var, fanns det ingen legotrupp som kunde slå dessa volontärer som framför sig endast hade en sista fientlig trupp, innan de nådde fram till baserna i Shensi. De hästar de tog från de kinesiska steppernas tartarer skulle längre fram bilda Yenan-kavalleriet. Den 20 oktober 1935, vid foten av den Kinesiska Muren, kom ryttare i hattar av löv, på långhåriga hästar liknande dem man ser på de förhistoriska målningarna och slöt sig till Shensis tre sovjetiska arméer, över vilka Mao tog befälet. Han hade 20 000 man kvar, och därav hade 7 000 följt honom ända från södern. De hade tillryggalagt mo 000 kilometer. Nästan alla kvinnorna var döda, barnen hade övergivits.

Den Långa Marschen var tillända.

När man går omkring i det kommunistiska varuhuset, när man tittar på bergen bortom de Nya Områdena, så är det den Långa Marschen som utgör Kommunistkina. Och Mao vore otänkbar utan den. Av nationen återstod endast skammen; av jorden endast hungersnöden. Men hade tiotusentals döda eller desertörer ersatts, så hade tiotusentals frånvarande följeslagare däremot varken stupat eller deserterat. De hade stannat bakom linjerna därför de tillhörde Bondebefrielsens tredje orden. På många ställen skulle gerillaförbanden som kvarlämnats efter den Långa Marschen fortsätta kriget i två år, och låsa fientliga divisioner, ibland till och med arméer.

Vedergällningen i Kiangsi — som krävde en miljon offer — hade täppt till munnen på bönderna i provinsen men lämnat dem fulla av hat. Den Långa Marschen skulle skänka 200 miljoner kineser hopp och hoppet upplöstes inte i och med att den siste kämpan försvann. Trashankarnas armé hade spelat samma roll som Allah's ryttare; när den kom till Kinesiska Muren förklarade den krig mot Japan. Den militära reträtten avslutades med politisk erövring. Överallt där den dragit fram hade röda armén för de kinesiska bönderna blivit armén som försvarade bönderna och Kina.

I hamnen där jag färdas i sampan som på tiden för den första strejken, slocknar skyskrapornas ljus klockan elva på kvällen. Återstår ”blomsterbåtarna”, vars glödlampor speglar sig i buktens vatten, några flämtande ljussken i de kinesiska gränderna och raden av ljus utmed vägen upp till klipptoppen. På vattnet fortsätter djonkstadens tynande liv. Den tycks vända ryggen åt livet på land och många resande har skildrat dess støj och stim från förr i tiden. Ikväll glider nätt och jämnt några enstaka skuggor från den ena djonken till den andra. De snidade akterspeglarna ligger i en rad, åtskilda av gränder av sampaner. Några lyktor tänds och släcks. Några köpmän glider förbi på sina båtar med en lykta, så som de gjorde det en gång i tiden på kejsarens sjöar. Och de höga, utsirade akterspeglarna som aldrig mer kommer att sticka till havs, tycks kväva sin nästan hemliga lockelse i vecken av de sista drakvingsseglen, vilkas trasor döljes av natten, och som en gång tillhörde världens mest omfattande flotta. I gryningen, när det jättelika Kina vaknar därtöta, kommer skyskraporna på nytt att bullrande gå till storms mot klippan; som alla andra dagar kommer antikvitethandlarna att ovanför sina devalverade skatter hänga fotografier av Chiang Kai-shek med bilden av Mao på baksidan, redo att vända på den så snart det behövs. Omkring mig återstår bara en rad fladdrande ljus längs vägen som liksom förr försvinner bland stjärnorna — en handlares rop, natten och tystnaden.

Kanton

”Generalstrejk har utlysts i Kanton.”

1925 ... Det var den första generalstrejken — och den första meningen i min första roman.

Det finns ingenting kvar av det Ostindiska Kompaniets kineser, av växlarnas kvarter som längs floden klingade av mynt som de slog på med sina små hammare — ingenting av den oformliga basar som ännu uppfyllde centrum av staden strax före revolutionen. Ingenting av själva Revolutionen heller — annat än museer ... Kadettskolan är riven, sägs det, och Borodins hus och ... . Asfaltgator med likadana låga hus, vidsträckt ”kulturparker”. Trots bananträden och trots hettan känner jag igen den ryska oändligheten. Ett hotell med ändlösa trappor och ändlösa korridorer; rysk till sina proportioner, med sin amarant-färgade matta och med en drömliknande ödslighet som skiljer sig från Västerlandets, men som jag heller inte har sett i Ryssland. Shameen, konsulatens forna ö, ligger orörd — som liket efter någon som blivit dödad. Färgen flagar av sig på husen som inte längre liknar husen i staden, ovanför en liten plantering med tätt planterade blommor; djonker utan motor, med segel lappade med skära eller rökgrå stycken rundar udden, som chimärer i Harlekindräkt; i kvällen som faller hissar Marco Polos flotta segel på Pärfloden i sibirisk ödslighet framför gamla magasin och nya varv. Här har vi bron som överste Chiang Kai-sheks kulsprutor besköt ...

Revolutionsmuseet är inrett i rotundan till monumentet över Sun Yat-sen. Alldeles intill ligger mausoleet över de politiska martyrerna, som liknar det äldsta Kinas kejsargravar (hela parken ger ett intryck av helig lund), där de kommunistiska pionjärerna kommer och avlägger sin ed.

På museet har vi fotografierna av ledarna för strejken 1925, den första strejken mot Hong-kong: de är alla döda. Under ett band som bär datum: 4 maj 1919, ser man fängelsegallret som ett nät av svarta kors som täcker otydliga gestalter. På marken ligger medeltidsaktiga kedjor, som de dömda bar när kommunen i Kanton kvävdes i blod. Allt är utanför tiden: en by av partisaner som i tio månader stått emot Kuomintangs trupper, kvinnoregementen med gummor och maskinskriver-

skor; avrättningarna i Shanghai under vedergällningen som det talas om i *Människans lott*:³ de dömda på knä, med ögonen förbundna med ett svart tygsjok som faller som en fram- och bakvänd kåpa; en modell av djonkernas armés erövring av Hainan (vad gjorde Kuomintang's krigsfartyg under tiden?); och alla bilder från bondeupproret — som ingen talade om 1925. Här har vi de korta pikarna med röda tofsar, ty de långa är från Yenan; och de ”tonkinesiska” hattarna. (Min morfar hade haft med sig en hem, som kallades Svarta fanans hatt ...)

Som i Sovjetunionen smälter fotografierna och föremålen samman med revolutionens folklore. Folket som inte hade någon Justitieminister utan en Bestraffningsminister, samlar samma fotografier som Moskva och som katedralernas folk fastän på ett mindre uppenbart sätt. De tror sig lära ut revolutionen och vad de lär ut är martyrdöden. Tai-ping-rörelsen regerade i tio år och massakrerades vid samma flod, som Mao lyckades ta sig över. Maos politiska geni är givetvis det som skiljer honom från Tai-ping-rörelsen; men detta museum är nästan det som förenar honom med den.

Som i Moskva är bilderna mindre ämnade att göra Revolutionens gång begriplig än att skapa ett förlutet som lyder under segerherrarna. Vad ett museum, som på ett klart sätt skildrade Maos invecklade handlingar för ungdomarna som omger mig och som dunkelt anar dem med oformlig vördnad, vore mycket mera effektivt än all denna propaganda!

Jag ser bara dem man försöker dölja. Lenin syns aldrig annat än i sällskap med Stalin: det har aldrig funnits någon Trotskij. Ingen Borodin heller för den delen. Ingen Chiang Kai-shek. På fotografierna från Kadettskolan ser man bara Chou En-lai, i hans egenskap av politisk kommissarie. På ett fotografi känner jag igen Gallen, den blivande marskalk Blücher bland femtio officerare och pekar ut honom för den franska ambassadören i mitt sällskap. Tolken, som inte tycktes intressera sig för oss längre, kommer genast glidande som på ett par rullskridskor. ”Vilken är det?” frågar han med uppspärrade ögon. Gallen syns inte på något annat fotografi. Det fanns inga ryssar i Kanton 1925 .

Dagen därpå

Igår kväll spelade teatern *Östern är röd* i Sun Yat-sons mausoleum, en sal på 5 000 platser. Man förutsåg tre kvarts försening därför att det regnade — under regnperioden ... Som Ryssland blandar Kina på ett oförutsebart sätt en tid utan klockslag (teatrar, flygmaskiner) med punktlighet (tåg, armén). I väntan på att skådespelet skulle börja stod de tre hundra sångarna i kören uppställda på ömse sidor om scenen — blå byxor, vit skjorta — och eftersom de stod på trappsteg bakom varandra såg man bara en ofantlig vit yta med alla huvudena som svarta prickar.

Äntligen började speakern. Han bar ”kadrarnas” uniformsrock, men i pärlgrått tyg och insvängd i midjan. Hela kören ackompanjerade honom och det var en folkmassa som skrek ut den första meningen i stycket:

”På Mao Tse-tungs tid ...”

Den ena tablån följde på den andra, mycket lyckade så länge de enbart avsåg att vara tablåer. Stycket handlade om legenden om Befrielsen, skildrad på en gång som balett och som Peking-opera. Slagorden motsvarade stumfilmens underrubriker. Dialogen hade ingenting att uträtta i den kraftfulla stiliseringen, där ordet förvandlades till sång. Hamnen i Shanghai utgjordes av fören på ett fartyg: *President Wilson* förtöjd vid kajen med väldiga kedjor, på något levande som kedjorna över Ta Tu-ho. På kajen står en Västerlänning som föreställer imperialismen iförd ljusblå kostym och mjuka stövlar, en ryss från Peter den Stores dagar eller en engelsk kolonistör från 1820. Han flyr för en grupp kinesiska soldater med lövkamouflage på kaskarna som ser ut som den krönta narr Lorca kallar Pampre.

— Vilken armé symboliserar soldaterna?

---

³ Se [Människans lott](#) – Red

— Universitetet ... svarar min tolk.

Så snart skådespelarna blir flera träder stiliseringen genast i kraft. Dessa revolutionära skillingtryck, som avser att skildra det kinesiska kommunistiska partiets grundande, visar inte de hinder det fått övervinna. Alla baletter är naiva; i går kväll stod den naiviteten i det tusenåriga Kinas tjänst, som dök upp i solfjädersscener där en enda skälvning for igenom hela skådespelartruppen, i danserna där böljande tygremsor hängde ner från ärmarna som hos gravdansöserna från Tang-perioden, ända till det sätt varpå folkhopens konvulsioner plötsligt hejdades, förstenedes ... Alltsammans till en musik som jag inte kände till och som smälte in vår tonskala i den forna kinesiska operans jamanden och skrik. Men körerna och dess underbara röster står i samma förhållande till den kinesiska musiken som jazzen till den afrikanska musiken. Av Revolutionen återstår museer — och operor ...

Flygplanet till Peking går om en timme.

Från mitt fönster ser jag ut över ett tropiskt Sibirien, fabriker och byggnader ända bort till en horisont av skorstenar över vilka den gamla pagoden fortfarande reser sig. Bananträden dryper av fukt fastän det ännu inte regnar. Framför mig ligger taken som gråsuggor, med den röda färgen som upplösts av solen och färgats grön av regnet, och mellan dem löper den klibbiga gränden där nästan nakna barn långsamt springer: är det det sista kvarteret av forna tiders Kanton där det fortfarande fanns bitar av de gamla murarna kvar under gräset? En varm pust som från en tvättstuga får pinnarna i en lång rulle föreställande någon militär episod att slamra mot väggen, och den laxfärgade morgonrocken som hänger på en hängare böljar som på den kinesiska teatern. All denna död, allt detta hopp och allt detta blod, allt det jag känt och drömt om Kanton, utmynnar i min löjeväckande skära vålnad som fäktar i fönstret mot bakgrunden av de likbleka ovädersmolnen

Peking

Förr i tiden låg staden uppordnad kring korsningen mellan två trottoarlösa vägar, vidder av tartariskt damm där citadellets murar och portarnas horn-prydda bastioner dök upp som genom regnet. Gobis föraktfulla kameler drog förbi en och en, och tågen följde långsamt efter. Dammet, karavanerna och den ena sidan av murarna har försvunnit. Här har vi portarna i den blekblå morgonen. Kring staden löper ändlösa avenyer, kantade av klumpiga byggnader som likt Kantons huvudgator får mig att tänka på den sibiriska oändligheten — men bykstugevärmen har försvunnit. Bilen kör förbi enorma byggnadsställningar i bambu ovanför små små pilar, därefter skära akacior som inte är några akacior och hela tiden svalornas flykt som går som liar genom luften. När motorn stannar fyller syrsorna tystnaden med sitt intensiva gnidande.

Korridorerna i Utrikesministeriet är lika ofantliga och ödsliga som på hotellet i Kanton. Efter en rad uppenbarligen tomma rum kommer vi äntligen fram till marskalken och ministern Chen Yi:s arbetsrum: rottingfåtöljer, lavingar i kinesisk stil, underministrar, tolkar. Marskalken är jovialisk, med ett slätt ansikte (ofta åldras kineserna på några månader) och ett brett, bitskt leende. Han bär ”kadrarnas” nästan stalinistiska kostym och tycks likt de sovjetiska generalerna förr i tiden inte ha bevarat något av sitt ursprung (han är son till en domare); att inte ha något ursprung. Han började sin karriär som biträde åt en av Krigsherrarna i Ssichuan. Han gick igenom Militärhögskolan, anslöt sig till Chu-te under motgångens tid, förde därefter befälet över den Långa Marschens ständigt anfallna eftertrupp. Han har besekrat japanerna, han har varit chef för IV:e Armén, därefter för Befrielsearmén i östra Kina och det är han som tog Nanking och Shanghai 1949.

— Hur mår general de Gaulle?

— Han är alldeles frisk igen, tack. Och president Mao?

— Mycket bra.

När hälsningsceremonierna är avslutade upptäcker jag att jag har glömt att fråga hur Li Shao-shi, republikens president mår. Det tycks inte störa marskalken som håller en lång principutläggning. Hans tolk som ibland får hjälp av vår, översätter:

— På det inre planet vill folkregeringen befria befolkningen från fattigdom och okunnighet, försäkra var och en hans materiella liv och verka för en allmän uppblomstring på socialistisk grund. Kapitalismen saknar inte intressanta aspekter, i synnerhet på det tekniska området, men måste förkastas som system, för direktören för ett företag bör inte ensam besluta över en miljon människors öden. Monsieur Malraux, som bättre än någon är insatt i marxismens grundtankar, förstår säkerligen att även om kapitalismen här i landet har lyckats leda till en del smärre resultat, var det endast kommunismen som kunde bygga upp landet i dess helhet.

Mycket riktigt. Vad marxismen beträffar, så har vi under hälsningsceremonierna utbytt komplimanger rörande våra respektive verk. Precis som Mao, är marskalken poet — och hans hustru är en känd skådespelerska som för närvarande arbetar i en folkkommun (som propagandist?).

— Kort sagt, understryker han, den kinesiska regeringen vill med dess egna medel bygga upp Kina på några tiotal år.

För den som upplevt Kina så som det var för inte så länge sedan, får ett sådant yttrande, till och med om det uttalas med ett jovialiskt tonfall, en historisk storhet.

— På det yttre planet fortsätter den kinesiska regeringen sin fredspolitik. Den önskar en fredlig värld där folken själva väljer sitt politiska system. Kina har själv tillräcklig erfarenhet av kolonialisternas och imperialisternas utsugning för att känna som sitt ansvar att överallt hjälpa befrielseörelserna. Från 1840 till 1911 har Kina tvingats att utstå den engelska imperialismens trakasserier, därefter den japanska imperialismens, och nu den amerikanska imperialismens. Sato är en satellit till Förenta Staterna, han kan inte företa sig något utan att fråga Washington. Frankrike har dragit sig tillbaka från Kina efter andra världskriget; det har anlagt en realistisk politik. Både inom Europa och på andra plan iakttar det en försvarspolitik gentemot Förenta Staterna.

— En oberoende politik, herr Marskalk ...

Han har tillsammans med Chou En-lai tillhört de ”arbetar-studenter” som i Billancourt grundade en av de första sektionerna av det kinesiska kommunistiska partiet. Han förvisades från Frankrike 1921. Fyrtio år senare var han minister och representerade Kina i Geneve. Har han någonsin återsett Paris?

Förmodligen har han talat på samma sätt till hundratals vänsterjournalister och till alla ambassadörer han tagit emot. Jag har tillräckligt mycket erfarenhet av Sovjetunionen för att inte förvåna mig över att höra samma grammofonskiva spelas; men varje gång marskalken står i begrepp att tala väntar jag mig alltid litet grand att han skall tala om sig själv. Jag kände mig närmare honom när vi utbytte artighetsfraser om våra respektive litterära verk. Den värme han utstrålar skänker liv åt det han säger och dock . . .

Men nu blir han livligare:

— Informationerna rörande Vietnam, säger han, är motstridiga. Mr. Harriman har mycket riktigt farit till Moskva för att tala om Vietnam! De amerikanska tidningarna borde komma överens!

— Tror ni inte att det egentligen rör sig om mycket mer än en brist på samstämmighet mellan några tidningar? Hos oss talar man också om Förenta Staternas politik som om där bara fanns en; men de amerikanska krafter som påverkar kriget i Vietnam är förmodligen ganska skiljaktiga .

Han vecklar upp en liten solfjäder, fläktar sig leende, antyder en gest som tycks vilja säga: det är möjligt, och fortsätter med butter gemytlighet:

— Är ni för en neutralisering av landet?

— Till att börja med.

— Våra vietnamesiska vänner fruktar att den framtvingar en definitiv delning av landet. Sedan amerikanerna blandat sig direkt i leken har neutraliseringen blivit ett tomt ord. Det finns bara en lösning: att de amerikanska styrkorna drar sig tillbaka.

Omständigheterna är allt gynnsammare. Kriget mognar. Med upptrappningen ökar hindren; det vietnamesiska folkets beslutsamhet växer sig allt starkare och kommer till sist att tvinga amerikanerna att lämna landet.

— Tror ni att det är omöjligt för en stor stat att hålla sig med 150 000 man på en krigsskådeplats i tio år?

— Jaså! har de blivit 150 000 nu!

— Han vet det lika väl som jag. Förmodligen bättre.

— De kommer snart att vara flera, säger jag.

— Det vietnamesiska folket har tvingats till krig av amerikanerna. Vi tar det vietnamesiska folkets parti. Amerikanerna förblir en världsmakt även om de skulle ge sig iväg från Vietnam. Om de inte drar tillbaka sina styrkor kommer de att förlora ansiktet ännu mera. För det vietnamesiska folket gäller det inte att bevara eller förlora ansiktet, det är en fråga om liv och död. Amerikanerna bombarderar för fullt .

— I deras ögon står hela deras politik i Asien på spel . . .

— En man som förlorar en mah-jong-bricka får inte därför hela sitt spel förstört. Och Förenta Staterna kommer inte att kunna bevara trupper utomlands i det oändliga; förr eller senare kommer de att bli tvungna att evakuera både Taiwan och Väst-Berlin.

— Skulle evakueringen av Formosa av amerikanerna i era ögon innebära att ryssarna övergav Sibirien?

Det finns mera obrukad jord norrut än i Sydostasien.

Marskalken skrattar. Uttrycket ”*se fendre la gueule*”⁴ passar utmärkt väl in på honom.

— Nåja, säger han, Taiwan är inte en del av Förenta Staterna; Sibirien är en del av Sovjetunionen och har aldrig varit kinesiskt!

Låt gå för det . . . På tal om Bandung använder jag uttrycket: Kinas världspolitik.

— Kina har en avsevärd försening att ta igen inom alla områden, säger han, och det återstår ännu mycket för att det skall kunna föra en världspolitik. I väntan på det vet Kina med vem det är och med vem det inte är. Det jag den 14 juli sade till er ambassadör stämmer fortfarande. Vietnameserna har ingen annan möjlighet än att fortsätta striden. Om förenta Staterna uppriktigt önskar förhandla, varför talar de då om att skicka 200 000 eller 1 miljon man till Vietnam? De har tagit för vana att hota. Ho Chi-minh och Pham Van Dong sade i maj och i juni att ännu i 60 var de inte säkra på krigets utgång, men att de är det nu. Vår erfarenhet inger oss samma förvisning.

De amerikanska styrkorna är spridda över hela världen . . .

Titta på en karta: de är på Formosa, där de understöder diktatorn Chiang Kai-shek, i Vietnam med diktatorn Ky efter diktatorn Diem, i Korea med diktatorn Rhee och andra, i Pakistan med diktatorn Ayoub Khan, i Laos med Phoumi, i Tailand med kungen. Befinner vi oss kanske på Hawaii, i Mexiko eller Kanada?

---

⁴ ungefär ”flåka käft”

Vår erfarenhet från striden mot Chiang Kai-shek har lärt oss att man måste låta perioder av strid avbrytas av perioder av förhandlingar. I Korea ägde striderna och förhandlingarna rum samtidigt, med följd att förhandlingsstämmorna ibland överröstade kanonerna. Vietnameserna är kloka och medvetna, de var marxister före oss, vi tror på dem. Den 20:de förkunnade president Ho Chi-minh sitt beslut att fortsätta striden fem år, tio år, tjugo år, ända tills den sista amerikanen lämnat Vietnam och återföreningen ägt rum.

För de kinesiska ledarna motsvarar upptrappningen i Vietnam det den Långa Marschen innebar för dem själva.

— Det är hela tiden samma sak, fortsätter marskalken: se på Korea, på 7:de flottans ingripande i Taiwan-sundet, ockuperingen av Taiwan! Och F.N. som rusar till det kapitalistiska överfallets undsättning i Kongo! Det amerikanska anfallet i Korea avsåg att hota vår säkerhet; vi blev tvungna att ingripa för att försvara oss. Därefter släppte vi amerikanska krigsfångar. Utan motprestation. Efter kriget i Korea har Förenta Staterna ytterligare ökat sin verksamhet i Vietnam där situationen är ganska jämförbar.

— Men bättre för er.

— Om Förenta Staterna inte utbreder sin aggression, kommer Kina inte att behöva delta i krigsoperationerna, men om de gör det kommer Kina att delta.

— På kinesiskt territorium?

— Kanske också på vietnamesiskt.

En paus.

Jag betvivlar det. Mao har alltid anslutit sig till det Lenin sade de om de revolutionära arméernas *försvarstaktik* gentemot utlandet, och han har alltid understrukt att Stalin inte slogs annat än för att säkra Rysslands försvar. Lenin sade: ”De som tror att man kan utlösa Revolutionen på beställning i ett främmande land är antingen galna eller provokatörer.” Men i Vietnam behöver Revolutionen inte längre utlösas: marskalken talar som om han betraktade sig som ansvarig för kriget i Vietnam. Detta ansvar gagnar hans ära, som man uttryckte sig på i 600-talet. Men vad sker i verkligheten? Redan fransmännen skyllde nederlaget vid Dien-Bien-Phu på det kinesiska artilleriet, som inte var där. Får Vietcong-partisanerna vapen från Kina? Förmodligen delvis. Men de har också fått en hel del vapen från Sovjetunionen och ytterligare en del har tagits från fransmännen och amerikanerna, på samma sätt som den röda kinesiska armén beväpnades med hjälp av vapen som tagits från Chiang Kai-shek. Deras ideologi, deras självförtroende, deras taktik kommer från Mao; och ett visst antal av deras organisatörer och förbindelseofficerare. Men ingen här har frågat mig: ”Tror ni att partisanerna i Sydvietnam utbildats eller åtminstone står under ledning av trupper från Nordvietnam som i sin tur är satelliter till de kinesiska trupperna?” Marskalken skulle inte ha något emot att jag trodde det. Men dock? Sydvietnam är inte i stånd att bilda en nationell regering, amerikanerna är tvungna att ingripa direkt i kriget, fångarna är inte kineser. ”Det är en fix idé hos västerlänningarna”, sade Nehru till mig, ”att tro att de nationella befrielsekrigen leds utifrån.” Jag känner av erfarenhet gränserna för den hjälp partisanrörelser kan erhålla och för de ”råd” de kan acceptera. Jag tror alltså inte att upptrappningen, ens om den sträckte sig ända till Peking (om man utesluter atomkriget), kan rädda en Saigon-regering som liknar Chiang Kai-sheks, men i sämre upplaga.

— Amerikanerna, fortsätter marskalken, kränker i ett kör vårt luftrum. Har vi några kinesiska spionflygplan som flyger över Förenta Staterna? De har förklarat att det inte kunde finnas någon *sanctuary* som i Koreakriget: utmärkt. Under förevändning att hjälpa Sydvietnam bombarderar de Nordvietnam. Vem säger att de imorgon inte kommer att ta Kinas stöd åt Nordvietnam till förevändning för att bombardera även Kina? De tror att de kan göra vad de vill. Man måste förutse vad de kommande händelserna kan leda till. Och till slut kommer vi att vinna, som mot japanerna och som mot Chiang Kaishek.

Titta på deras stämplingar i Dominikanska Republiken och i Kongo: överallt ställer de till med oroligheter, i motsats till England och Frankrike. Man måste motstå dem. När den europeiska kolonialismen lämnar Asien, kommer den amerikanska imperialismen i dess ställe. Vietnameserna slåss också för Kina och för hela världen, och förtjänar allas högaktning.

Första gången jag råkade Gide var det författaren *till les Nourritures Ter-restres* och inte mannen, som väntade på mig utanför Vieux-Colombierteatern med en bulle halvvägs inne i munnen; när jag råkade Einstein var det matematikern och inte den rufsiga och välvilliga violonisten som tog emot mig i Princeton. Jag vet för övrigt att marskalken inte är Mao. Men han är det röda Kinas utrikesminister, en av de gestalter kring vilka Historien rör sig; under den Långa Marschen förde han befälet över eftertruppen, som hela tiden var utsatt för fiendens anfall. Författaren dök fort upp hos Gide, och vetenskapsmannen hos Einstein. Var någonstans hos Chen-yi dyker erövraren av Shanghai upp? Kina trivs med anföranden som grammofonskivor, på samma sätt som det trivs med ceremonier; och trots en viss oförbehållsamhet är det tydligt att marskalken spelar upp en föreställning. Valéry sade om general de Gaulle: ”Det vore intressant att veta vilka sidor av honom som tillhör människan, politikern eller officeren.” Hos marskalken är allt konvention — en konvention som ytterligare understrykes av översättningen. Jag finner inte någon riktig dialog. Jag kan givetvis inte säga honom: ”Herr marskalk, Förenta Staterna behärskar det vietnamesiska spelet endast tack vare flyget och det är inte kineserna som bekämpar flyget, utan ryssarna.” Jag bevarar bara i minnet hans blandning av fasthet, försiktighet och nästan antydda engagemang; de egendomliga gränser som han öppet eller underförstått sätter för konflikten mellan Kina och Förenta Staterna. Jag har bara hört hans egen stämma en gång, och det var när han sade: ”Och på vietnamesisk mark.” Hans typ är mycket annorlunda än den jag tidigare känt, är det de nya kinesiska myndigheternas stil? Kinas ambassadör i Paris, som också var en av generalerna under den Långa Marschen — och som ägnat den en bok med nästan humoristiska teckningar — uppträder också med denna osårbara och innehållslösa jovialitet. Jag känner utrikesministeriernas international; han hör inte hemma där för hos honom ersättes reservationen av militärisk hjärtlighet.

— General de Gaulle gör rätt i att stå emot Förenta Staterna i Europa. De är inte allsmäktiga, men de har dragit nytta av två krig: under det Första Världskriget förlorade de 100 000 man, under det andra 400 000. I Korea förlorade de 300 000 utan nämnvärd vinning, där gjorde de alltså en dålig kalkyl. De kommer nu att göra sin kalkyl beträffande Vietnam ...

— Nehru ansåg att kolonialismen var dödsdömd i och med att en västerländsk expedition upphörde att vara segerrik inför en asiatisk armés frammarsch. Jag tänker detsamma.

Men varför tycks marskalken inte förutse att amerikanarna skulle använda atombomben ifall de kom i krig med Kina?

— Vi hoppas att Frankrike kommer att begagna sitt inflytande för att få Förenta Staterna att dra sig tillbaka. Man måste stå emot amerikanarna för att få dem att lämna landet. Det amerikanska folket är bara på två århundraden har det åstadkommit märkliga ting, men de senaste ledarnas politik strider mot dess djupaste målsättningar. Kina eftersträvar inte något stort krig, det önskar bara en samverkan mellan de krafter som kan tvinga Förenta Staterna att överge sin aggressionspolitik, vilket bara kan vara förmånligt för hela världen, och Förenta Staterna själva.

Förenta Staterna skulle säkert bli mycket rörda över en sådan omsorg. Vår ambassadör iakttar mina reaktioner. Allt det här förefaller mig gammalt och bekant. Den manikeistiska monologen, som alltid tycks vända sig till ”massorna” fortsätter. Denna intelligenta man, som är en mästare i schack, och som kommit till höjdpunkten av en lysande karriär, talar inte för att övertyga mig. Han fullföljer en rit.

Jag svarar honom, så som jag redan sagt det till Nehru, att Förenta Staterna förefaller mig vara den enda nation som blivit den starkaste i världen utan att ha strävat efter det; under det att Alexanders, Caesars, Napoleons, de stora kinesiska kejsarnas makt var följden av överlagd militär

erövring. Och jag kan för närvarande inte urskilja någon amerikansk världspolitik liknande det engelska imperiets eller Marshallplanens eller den president Kennedy eftersträvade. Att Förenta Staterna provisoriskt förfaller mig upprepa misstag som vi alltför väl känner till, eftersom vår fjärde republik har gjort dem före dem. Jag tillägger:

— Vad beträffar det inflytande vi kan utöva på Förenta Staterna så tror jag att det är av samma art som det ni kan utöva på Sovjetunionen . . .

— Kina anpassar sina känslor efter fakta. Efter oktoberrevolutionen, under Lenin och Stalin, kände Sovjetunionen sympati för det kinesiska folket och vi kände detsamma för Sovjetunionen. Efter Japans nederlag vände vi oss vid tanken att Sovjetunionen som tröttats av kriget inte ville blanda sig i Fjärran Österns angelägenheter, och vi satte inte vårt hopp till dess hjälp. Det socialistiska uppbyggandet av Kina kan inte grundas på hjälp från Sovjetunionen, i vilken egenskap det än vara månde. Man får lov att först och främst räkna med sig själv. Ryssarna satte sakerna i gång, men vi kan fortsätta utan dem. Och från och med 1964 har vi betalat för allt. När Chrusjtjov försökte kväva oss ...

Han hejdar sig och fortsätter sedan:

— ... ända sedan Chrusjtjov strävar sovjetledarna efter att upprätta ett världsherravälde uppdelat mellan två stormakter, vilket är otänkbart, för alla länder, stora och små, ingår också i världen!

Jag är förvånad, inte av hans påståenden utan av samtalets nivå. På samma sätt som när jag i Sovjetunionen hörde personer, som i privatlivet var stränga och subtila marxister, offentligt övergå till samma nivå som *l'Humanité*. Tror marskalken på den manikeism han predikar? När allt kommer omkring är manikeismen en klen lösning när det gäller att tala, men inte när det gäller att handla. Och Förenta Staterna är inte för honom den nation som två gånger räddat Europas frihet utan den som understödde Chiang Kai-shek

— General de Gaulle har aldrig varit någon anhängare av en dubbel hegemoni ...

Han skrattar:

— Men vi är inte heller anhängare av en hegemoni mellan fem ... (Förmodligen tänker han: Förenta Staterna, Sovjetunionen, England, Frankrike, Kina.)

— ... med Indien som knackar på porten!

— Att leva ihop när man är två, det vet man vad det är. Men så snart det är tre blir det redan ...

— Nåja, det kommer aldrig att finnas för många bundsförvanter för att strida för freden ...

— Om vi skulle förena våra ansträngningar för att återinrätta fred, skulle ni då kunna tänka er att förhandla efter att amerikanarna lovat att dra tillbaka sina trupper, eller först efter att de verkligen dragits tillbaka?

Marskalken tänker efter.

— Frågan bör granskas; kanske kommer jag att vara istånd att lämna ett svar om några dagar. Beslutet ligger hos Ho Chi-minh och Pham Van Dong. Såvitt jag vet betraktar de fortfarande de amerikanska truppers effektiva tillbakadragande som villkor.

Har ni inget förslag att lämna oss, herr minister?

— Nej, inget, herr marskalk.

Han väntade sig ett — för att förkasta det? Men förmodligen rörde det sig också om att veta vad jag skulle tala om med Chou En-lai, med republikens president och eventuellt med Mao; och att få tid att förbereda det ...

Dörren genom vilken vi går därifrån, den franska ambassadören och jag, vetter mot den forna Förbudna Staden. Den sibiriska ödslighetens palats (Folkets palats, Revolutionsmuseet) ligger

bakom oss och jag återfinner den forna kejsarliga staden. Den reste sig över ett gytter av låga hus med uppåt-svängda skifferfärgade tak, eftersom ingen blick hade tillstånd att sänka sig ner på dess gårdar. Den vilande skyskrapan jag lämnar, höjer sig nu över den. Därinne ligger de underbara gårdarna öde: klockan är tolv. Gräs växer framför de heliga bronsvaserna. I rummen är museet inrett med några enstaka unika pjäser mitt i all villervalla; längst in befinner sig den sista kejsarinnans våning. Små ombonade rum som man skulle vilja se när det snöar, med lyktor som tycks vara köpta på Loppmarknaden, och präglade av den vulgaritet som den viktorska epoken och det Andra kejsardömet spritt över hela Asien.

Jag tänker på kejsarinnan Eugénies kinesiska museum i Fontainebleau, på dess kineserier som hemförts från plundringen av Sommarpalatset och från erövringen av Kambodja, där endast kungen ägde några tackor silver ... Vem känner ännu till det Kinesiska museet i Fontainebleau? Den Förbjudna Staden är inte övergiven, den. Det var i den stora salen Loti hittade resterna av måltiden framdukad för förfädernas andar, men som de europeiska soldaterna hade ätit upp första erövringsdagen; och musikinstrument som kejsarinnan ställt fram för skuggorna. När hon flydde lade hon en bukett framför sin favorit-Kwannyn och hängde ett av sina pärlhalsband om dess hals. Kwannyn'en är kvar. Högar av gudar travades på varandra på gårdarna för att soldaterna skulle kunna ligga på altaren; i Konfutses tempel hängde en banderoll som sade: "Framtidens litteratur kommer att vara medlidandets litteratur." Det var den tid då de upproriska barbarerna började kallas främmande makter, men då man ännu trodde att de kristna dödade småbarn och åt upp dem under de blodiga offer, som kallades mässor.

Jag såg för länge sedan hur det gamla Kina försvann och rävarnas skuggor kilade mellan befästningsmurarnas violetta astrar, ovanför rader av kameler från Gobi, täckta av rimfrost. Jag minns de uppblåsta svinblåsorna med tända vaxljus, prydda med kinesiska skrivtecken som utvisade de hotell vid perrongen till stationen i Kalgan som drevs av ryska hotellvärdar av vilka man i nattens mörker bara såg skägget, upplyst nerifrån — och det var som om dessa lyktor, hämtade från någon tavla av Hieronymus Bosch, ensamma i snön och mörkret vakat vid Vitrysslands dödsbädd, i väntan på att vi skulle få slå oss ner vid det lilla bordet där en grammofon med en tratt som en åkervinda spelade *Under Manchuriets murar*. Jag har sett de moguliska byarnas palissader öppnas som portarna till en corral, Djingis Khans ryttare rida fram på sina små raggiga hästar, med pannan rakad från ena örat till det andra, och det grå håret, långt som kvinnohår, som fladdrade rätt ut i stäppvinden under den likbleka himlen. Jag har sett de gamla snöprinsessorna, som drottningarna i Casamance redan märkta av dödens ritt; Mongoliet, de tibetanska gränsmarkerna, västgotiska håruppsättningar — och ovanför ruttnande byar, vaxdoftande kloster där gula lamor och det blå Himalaya speglade sig i golvet. Och Sun Yat-sens stora mausoleum, krigsherrarnas soldater med sina paraplyer. Och jag har sett den kinesiska armén återuppstå. På samma ställe där jag bland de förbiflytande liken under översvämningen såg den rödklädda bödeln fara förbi i sin båt, med den korta sabeln som glatt blänkte i skenet av den rentvättade himlen, har jag landstigit invid Han-yangs masugnar ...

När vi efter att ha lämnat gårdarnas majestät vänder oss om, är de knappt uppåtvridna brandgula taken ovanför de oxblodsroda murarna så mäktiga att de jättelika skrivtecknen som lovsjunger Folkrepubliken tycks vara målade där sedan alltid och att terrassen tycks vara byggd för Maos tal.

I väntan på att Chou En-lai skall komma tillbaka till Peking föreslår man oss att besöka Lungmen, vilket är ett tillfälle att fara igenom Lo-Yang och Sian, som vanligtvis är förbjudna för främlingar.

Lo-Yang var staden med de violetta tegelpannorna i vars hägn världens mest utsökta raffinemang utvecklades under en tid som hos oss motsvaras av den karolingiska tiden. Man drömde om den ända borta i Byzanz. Och man drömde om den i hela Kina, för det var poesins stad, Kinas Ispahan. Här hittade man skeletten efter kejsarinnans favoriter fastnaglade vid muren med pilar prydda med räsvansar. Det återstår bara ett sovande landskap utanför runda portar.

En folkkommun, ren och proper som en nypräglad slant, och som inte vet av någon hungersnöd. De vill att jag skall beundra deras traktor och anar inte att det är dem jag beundrar ...

Härifrån far man för att besöka de buddhistiska grottorna i Lung-men. De är numera skyddade bakom glas och statyerna står liksom i skyltfönster. Ovanför statyer som förlorat huvudet ("Det är amerikanarna", säger guiden), i den fullständigt öppna amfiteatern, tränger folkhopan ihop sig vid foten av den Stora Buddhabiliden, förvånansvärt indo-hellenistisk, när man tänker på skulpturerna i Wei-grottorna som är det så föga. På sidorna står skyddande jättar som symboliserar väderstrecken: en av dem krossar under sin medeltidsaktiga stövel en dvärg som förgäves ber om nåd. Någon besökare har glömt en sko alldeles intill, så att dvärgen i sten ser ut att ha tappat den. Det är själva bergväggen som är skulpterad, som i Indien, men aldrig har jag till den grad känt hur gudabilderna förlorar sin själ när de reser sig över en likgiltig folkhop. Den kolossala buddhabilden höggs ut på order av samma kejsarinna som lät nagla fast sina älskare med pilar. Hönsens kackel tävlar med syrsornas gnisslande och radion i ett värdshus sprider Peking-melodier kring den heliga klippan.

Vi far vidare till Sian.

På ett lerbärgat torg från en annan tid öppnar sig museet, på en gång förfalskat och äkta, en underbar samling klassiska paviljonger med askgrå, brandgula och turkosfärgade tegelpannor, med runda portar som öppnar sig ut över landskapet eller som vetter mot oavslutade trädgårdar, som dock är tunga av hibiscus, gladiolus och jättelika och doftlösa syrener. I förbigående säger tolken medan han pekar på halvt igenvuxna parker: "Här stod en av kejsar Tai-Tsungs kiosker ..." Den första paviljongen i museet innehåller en hel skog av bildstenar och plötsligt upptäcker jag vad denna stad på en

miljon invånare, med sin administrativa skyskrapa, sitt Klocktorn och sitt museum, ännu överkligare än Sommarpalatset, egentligen är: Sian är Singanfu, som elva gånger varit Kinas huvudstad . . .

Här har vi djur i sten som kantade vägen till Tai-Tsungs grav, Kinas Karl den Store. Här har vi noshöringen. Barnen sätts på dess rygg medan föräldrarna klappar hornet och en god vän fotograferar familjen. I de förnämsta salarna fyra lågreliéver från kejsarens grav som lär föreställa hans fyra favorithästar. Graven har legat övergiven under flera århundraden. Två lågreliéver som befinner sig i Amerika, är här ersatta av fotografier i naturlig storlek, med inskriften: Stulna av amerikanarna.

Den antiamerikanska propagandan är minutiös och obegränsad. Den orienterar bilderna på stadens murar, till och med när den lojale milissoldaten eller den heroiska miliskvinnan, som snarare brås på den amerikanska filmen än det social-realistiska måleriet, återges utan fiender. Även i de allra minsta folkkommuner — låga hus, höns som springer på den välsofade marken och skördefolk på avstånd på åkrarna — ser man en stor svart tavla, avsedd för analfabeterna, med den orädda lille pionjären som med sin lans genomborrar den stora papperstigern, tecknad med färgkritor.

I morgon kommer Chou En-lai att vara tillbaka i Peking.

Peking

Samma ändlösa korridorer som för att komma fram till marskalkens arbetsrum, samma byggnad, samma sviter av tomma rum, i Premiärministerns arbetsrum samma rottingfåtöljer med samma dukar, likadana lavingar och samma fotografier när vi skakar hand. Tolken — det är en kvinna denna gång — talar franska utan accent (hon är förmodligen en kinesiska från Tonkin) och hon är väl hemmastadd med den politiska vokabulären; Premiärministerns attityd är vänskapligt avlägsen; hennes attityd är närmast fientlig.

Chou En-lai har inte förändrats mycket, för han har åldrats så som han skulle åldras: groparna i hans ansikte har blivit djupare. Han är klädd på samma sätt som marskalken, men han är mager; de flesta kinesiska ledarnas ursprung har man svårt att gissa sig till, men han är tydligt en intellektuell. Sonson till en mandarin. Han var politisk kommissarie vid Kadettskolan i Kanton när den stod under Chiang Kai-sheks befäl. Bland alla sina olika uppdrag — inbegripet posten som premiärminister — är det posten som utrikesminister han bäst trivdes med. Jag tänker på en diplomat som tog emot mig i Moskva omkring 1929: han bar monokel i en stad där Lenins hustru gick i skärmmössa. Jag vet sedan gammalt att utrikesministerierna utgör en sekt — marskalk Chen-yi hör inte dit, men Chou En-lai, Maos närmaste man under den Långa Marschen, gör det.

Varken färgrik eller jovialisk: ”perfekt distingerad”.

— Och lika reserverad som en katt.

— Jag har blivit mycket slagen av den kritik general de Gaulle i sin sista presskonferens riktade mot Sovjetunionens och Förenta Staternas planer på en världshegemoni.

Och även av meningen: Stilla Oceanen, där världens öde kommer att utspelas.

En paus. Jag svarar:

— Lenin har sagt: Man kan alltid tänka sig en gemensam handling under förutsättning att man inte blandar samman vare sig paroller eller fanor. Och han, tankspritt:

— Vi har inte glömt att ni känner väl till både marxismen och Kina. Vi har inte heller glömt att ni förföljdes samtidigt som Nguyen-Ai-Qoc⁵ Ni ville ett indokinesiskt dominion: det hade varit klokare av fransmännen att lyssna till er . . .

— Jag tackar er för att ni minns det. Desto hellre som en annan grundare av det Unga-Annam, Paul Monon, dog i Kanton.

— Har ni aldrig träffat Chiang Kai-shek igen?

— Aldrig. Det är synd.

— Tja! . . .

En undflyende gest. Jag hade lust att svara honom: ”Och ni?” För ingen vet vad ”händelserna i Singan-fu” var. Och det är inte den minsta anledningen till de sammansatta känslor min motpart inger mig.

I december 1936 när Chiang Kai-shek kom för att inspektera den antikommunistiska fronten i Norr, blev han häktad av chefen för de manchuriska trupperna, ”den unge marskalken” Chang Hsueh-liang. Alla trodde att han skulle bli avrättad; men ett sändebud (för ryssarna?) inledde förhandlingar och överbefälhavaren sattes på fri fot mot löftet att äntligen börja slåss mot japanerna istället för mot Maos trupper. Väl hemkommen till Nanking höll han sitt löfte, till allas förvåning — och i första hand amerikanarnas. Vad var det för ett löfte som till den grad lyckats binda honom?

Sändebudet var emellertid Chou En-lai.

I Sian har jag sett Favoritens Bad, där Chiang Kai-shek bodde när de kom och häktade honom. Han rymde ut i skogen som höjer sig som en helig lund ovanför paviljongerna och djonken i marmor, och där blev han sedan gripen.

— Jag var med, sade vakten. Där är hans säng. (En europeisk fältsäng.) När vi kom in med kaptenen och soldaterna fanns det ingen kvar, men han hade lämnat sina löständer på hyllan i badrummet . . .

---

⁵ Ho Chi-minh

Och jag var på den stora bron över floden när studentskan kastade sig framför Chang Hsueh-liangs bil och ropade: "Låt inte Japan än en gång krossa Kina. Här kommer blod att flyta! Må vårt blod flyta så att vi upphör att vara förödmjukade!" Hon grät och alla som hörde henne grät och den unge marskalken började också att gråta ...

Palatset är en kopia av det som restes för en stor kejsares favorithustru, och som allt som kopierades under i 800-talet (och i första hand Sommarpalatset) liknar det en dekor av kineserier. Men på de små terrasserna ovanför tårpilarna liknade de skära sommarmimosorna dem från 700-talet ... Där fanns en pagod där en teatergeneral hade blivit Bevattningsgud. Och i fjärran grundläggaren — kejsarens gravkulle ...

Till en början när Chang Hsueh-liang kallade honom: "General" svarade överbefälhavaren: "Om jag är er general, så börja med att lyda mig!" Och sedan kom Chou En-lai ...

— Ett av president Maos uttryck, sade jag, har haft stor framgång i Frankrike, men har samtidigt väckt en viss förundran bland fransmännen: Förenta Staterna är en papperstiger.

— Förenta Staterna är en verklig tiger och de har visat det. Men om den tigern kommer hit, förvandlas den till papperstiger. Därför att den starkaste armé i världen inte förmår något mot en generaliserad gerilla. Våra gevär, våra stridsvagnar, våra flygmaskiner är nästan alla amerikanska. Vi tog dem från Chiang Kai-shek. Och ju mera amerikanerna gav honom, desto mera tog vi ifrån honom. Och ni skall veta att Chiang inte bara har dåliga soldater! Är amerikanerna bättre? Det spelar ingen roll. Varje kines vet att Folkarmén är den enda som garanterar jordskiftet. Och kriget kommer att äga rum här.

Det kommer att utgöra fortsättningen på dem mot Japan, mot Chiang Kaishek, mot amerikanerna i Korea, på Taiwan och i Vietnam. Ministern anser visserligen att förhandlingar om Vietnam inte ens är tänkbara, men påpekar samtidigt att Ho Chi-minh inte ensam skulle kunna representera Nordstyrkorna. "Man måste förhandla med dem som slåss, alltså FNL och Hanoi, men först och främst med FNL."

Jag har sett det franska kommunistiska partiet försöka genomföra en liknande operation 1944: eftersom det är omöjligt att kontrollera hela partisanrörelsen skickar man ut Kina-trogna partisanchefer för att kontrollera Ho Chi-minh

Han talar också om FN och säger att han inte tänker att Kina bör inträda där förrän Formosa avgått; och han tycks tveka mellan en afro-asiatisk organisation som mer eller mindre skulle stå under kinesisk ledning och en förflyttning av FN från New York till Geneve. Jag frågar honom:

— Tror ni att Japans nuvarande politik kan fortsätta efter det att ni förfogar över atombomben? Han tittar uppmärksamt på mig:

— Nej det tror jag inte ...

Han vet lika väl som jag att man i Förenta Staterna betraktar honom som förebilden till en av huvudfigurerna i *Människans lott*. Jag tänker på fotografiet på museet i Kanton där han ensam finns kvar bland kadetterna, omgiven av gestalter som utplånats som skuggorna ur Hades — och som var Borodin, Gallen och Chiang Kai-shek

— General de Gaulle, säger jag, anser att de kontakter som upprättats genom våra ambassadörer hamnat i ett dödläge ...

De täta ögonbrynen, som sticker upp mot tinningarna som på en kinesisk teatermask, får honom att se ut som en flitigt studerande katt. Han låter, egendomligt uppmärksam, tankarna ströva.

— Vi är överens, svarar han, rörande de texter som tillåter vår fredliga samexistens ...

Vi önskar vårt oberoende och vi vill *inte* veta av den dubbla hegemonin.

Ni har frågat utrikesministern om vi vore beredda att förhandla om Vietnam innan amerikanerna drog tillbaka sina trupper. Vi kommer inte att förhandla vare sig om Vietnam eller om någonting annat så länge amerikanerna inte återvänt hem till sig. Det rör sig inte bara om att lämna Saigon utan också om att lägga ner militärbaserna på San-Domingo, på Kuba, i Kongo, Laos, Thailand, avskaffa raketbaserna i Pakistan och på annat håll. Världen skulle kunna leva i fred; men det är omöjligt nu, på grund av amerikanarnas illdåd, de är överallt och ställer överallt till konflikter. I Thailand, i Korea, på Taiwan, i Vietnam, i Pakistan — och jag räknar inte upp allt subventionerar de eller väpnar mot oss 1 700 000 man. De blir världens poliser. Varför? Bara de för hem till sig skulle världen åter få fred. Och om de till att börja med ville respektera Geneve-fördragen!

Han slår ut med armarna, med öppna händer, som oskulden som tar världen till vittne:

— Hur skall man kunna förhandla med folk som inte respekterar fördragen?

Bedrövad över så mycken ondska är han en perfekt bild av den konfucianske vise inför det beklagliga barbariet hos dem som inte iakttar riterna. En oväntad mask på hans samurai-ansikte. Liksom tidigare hos Nehru, iakttar jag att när en cyniskt klartänkt politiker återoppar dygden, anlägger han sina förfäders ansiktsmask: när de ljuger, förklar kommunisterna sig till ortodoxa, fransmännen till medlemmar av Konventionen och anglosaxarna till puritaner.

Han antyder att Frankrike skulle kunna råda sin bundsförvant Storbritannien, så som Kina skulle kunna råda sin bundsförvant Sovjetunionen, att gemensamt ta ställning mot aggressionspolitiken och Förenta Staternas militärbaser utomlands.

Han är dock en av vår tids främsta diplomater. På samma sätt som när jag lyssnade till marskalken, undrar jag vart han syftar med allt det han säger. Varken England eller Förenta Staterna har bett oss om råd, och Frankrikes ställning känner alla till. Han utbreder sig om Kinas hjälp till de underutvecklade länderna och jag påpekar att vår hjälp till Afrika procentuellt är den största i världen. Men endast den kinesiska hjälpen är oegennyttig. På vad sätt är vår hjälp till Algeriet egennyttig?

Oljan, svarar han.

Det finns i det han säger en egendomlig distans, alltigenom olik den general de Gaulle skapar omkring sig. Jag tänker på det avstånd en man får när han drabbas av olyckan. Hans hustru, en av partiets främsta talerskor, är allvarligt sjuk. När det han säger är konventionellt, tycks han koppla på "grammofonplattan" för att slippa tänka. Trots sin stora förbindlighet. Vårt samtal tycks trötta honom samtidigt som det håller honom kvar, som om han var rädd att bli ensam.

— Ni har varit utrikesminister länge, säger jag, och ni vet bättre än jag att vissa ställningstaganden är avsedda att diskuteras, andra bara att bekräftas. Jag tror inte att Förenta Staterna har för avsikt att diskutera ert ställningstagande ...

Han gör en gest som innebär: vad spelar det för roll, och svarar:

— Tror ni på atomhotet? Folkkommunernas autonomi är säkrad. Kina skulle överleva hundra miljoner döda. Och förr eller senare skulle amerikanerna bli tvungna att inskeppa sig igen ... Kina kommer aldrig att acceptera att Chiang Kai-shek återvänder. Det har upptäckt friheten. Det är inte densamma som Amerikas, det är hela saken . . .

Jag tänker på det anförande Sun Yat-sen höll ett år före sin död: "Om vi talade om frihet med mannen på gatan skulle han säkerligen inte förstå oss. Anledningen till att kineserna i själva verket inte fäster någon vikt vid friheten ligger i att själva ordet för frihet så nyligen har importerats i Kina." Revolutionen har befriat kvinnan från sin man; sonen från sin far; bonden från sin herre. Men till förmån för en kollektivitet. Den västerländska individualismen har inga rötter i de kinesiska massorna. Hoppet om ändring är däremot en mycket stark känsla. En man bör upphöra att slå sin hustru för att bli en annan man, som är medlem av partiet eller helt enkelt av

folkkommunen eller en av dem armén kommer att befria. ”Gudarna kan duga för de rika, de fattiga har åttonde armén.”

Chou En-lai fortsätter:

— En av era generaler från första världskriget sade: ”Det är fel att glömma att elden dödar.” President Mao har inte glömt det. Men den elden förmår inte döda något som den inte ser. Vi kommer inte att sätta in våra arméer mot invasionsarmén förrän i rätt stund och på rätt ställe.

— Som Kutuzov.

— I väntan på det kommer vi inte att glömma att varje invasionsarmé blir svagare än det folk som invaderas, om detta folk är fast beslutet att slåss. Européerna har upphört att härska i Asien och amerikanarnas tur kommer.

Tror han på kriget eller ej? Det som förvånar mig är att han lika litet som marskalken tycks ens tänka sig ett krig där Förenta Staterna — till och med utan att använda atombomben — skulle nöja sig med att förstöra de tio främsta kinesiska industricentra och därmed fördröja det nya Kinas uppbyggnad med femtio år — för att därefter återvända hem, utan att påtvinga Kina någon Chiang Kai-shek.

Hans tanke grundar sig på en teori av Mao, som jag förvånar mig över att jag ännu inte hört någon utveckla. Imperialismen omfattar sex hundra miljoner människor; de underutvecklade socialistiska och kommunistiska länderna två miljarder. De senares seger är oundviklig. De omger den sista imperialisten, Förenta Staterna, som proletariatet omger kapitalismen eller som Kina omgav Chiang Kai-sheks arméer. ”Det är alltid människan, säger Mao, som segrar till slut ...”

Yenan

Mottagningarna för de burmanska militärcheferna och för presidenten från Somali har vänt upp och ner på utrikesministeriets byråer. Man vet inte om president Mao, som tillfrisknat, ämnar komma till Peking eller om audiensen kommer att äga rum i hans villa i Hangchou. När? Snart. Men litet närmare? Tre, fyra dagar, kanske mindre ... Jag har uttryckt önskan att fara till Yenan och en flygmaskin ställs till mitt förfogande.

Här har vi alltså Sparta. Verkligheten, sagan och den dunkla kraft som får de svunna striderna att utvecklas till episk dikt, allt möts i dessa berg och deras pass. Vid deras fot Revolutionsmuseet.

Nästan allt det återger eller antyder utspelades här för trettio år sedan. Det är redan en svunnen tid. Här har vi det svarta kavalleriet som ger sig iväg genom bergspassen, soldaterna som springer över Kinesiska Muren, kanonerna som gjorts av trädstammar omgivna av taggtråd, hattar kamouflerade med löv som kaskar, blandade med medeltidsaktiga partisanpikar, med sin röda tofs, mycket större än hos miliserna i Södern och trägevären avsedda för truppövningarna; här har vi de hantverksmässigt framställda granaterna. Här är björknävern som ersatte papperet, spinrocken med vilken var och en spann tråden till sin uniform. Men vi är långt från Gandhi. Här är sedelpressen, blygsamma sedlar och en blygsam press, som nermonterad sändes av arbetarna i de av fienden ockuperade provinserna. Före Mao var allt detta de besegrades sekelgamla utrustning. I Sibirien har jag redan sett dessa minnen från en primitiv gerilla, men de sibiriska partisanerna slogs inte en mot hundra och fick en inte att tänka på det som allting här förkunnar: bondeupproret som blivit Revolution. Kinesiska museer ställer ut kronor av järn som bars av taiping-cheferna före deras nederlag: det är de barbariska kronor som bondeledarna också bar och som kungens trupper när de tog dem tillfånga, ersatte med kronor av glödgat järn. Den tusenåriga kinesiska bondevärlden, alla nationers bondevärld på den tid då bönderna utgjorde världen, är fixerad här i det ögonblick då den står i begrepp att resa sig för att erövra Kina, nedanför grottan där den enda man som lett den till seger bodde: i montrarna avlöses pikarna av gevären och kulsprutorna som erövrats från japanerna och från Chiang Kai-sheks soldater. En

kvinnlig kommentator, som ser ut som en liten mus med sina två traditionella flätor och som har en röst som låter som en harskrampa berättar den storartade historien — ända till den sista salen där den duktiga hästen som bar Mao under den Långa Marschen står uppstoppad ..

Det är Napoleons historia återberättad för olärda bönder av en gammal veteran, som Balzac i *Le Médecin de campagne* lånade från Henri Monnier; det är *Orlando furioso* kommenterad av sicilianska marionettvisare. Men bortom den pedantiska fetischismen som inte bara berör Maos häst och bläckhorn, börjar gripenheten som man erfar inför själva Befrielsen. Dessa gevär i trä, dessa pikar är inte bara forna tiders lämningar som våra museers musköter och hillebarder: de är Revolutionens vapen på samma sätt som grottan är Maos grotta. Skulle vi betrakta bajonetterna från Fleurus och Austerlitz som ”vapentyper”? Den av kulor splittrade arkebuseringspålen på Motståndsrörelsens museum i Paris talar till oss på samma sätt som de stora totembilderna på bergstoppen som försvann bland de låga molnen talade till indianerna. Detta Kina, som är så föga religiöst men som alltid har stått i ett så starkt förbund med sin jord, sina floder, sina berg och sina döda, är knutet till sin återuppståndelse genom en ny kult av förfäderna, där historien om befrielsen motsvarar evangeliet och där Mao är sonen i samma mening som kejsaren var Himlens son. Här, som i alla andra kinesiska städer, ser man affischen där den lojala unga mannen med vita tänder glatt viftar med ett gevär medan vänster arm vilar om midjan på en miliskvinna med kulsprutepestol. De ser inte på varandra, de ser givetvis mot framtiden. Och deras sovjetiska realistiska dvs. idealiserande stil samlar kring sig miljoner kinesers drömmar. Är vi så långt från Mars och Venus? Det rör sig inte längre om den lilla flätprydda musens gläfsande grammofonskiva: det är en antik gud och hans gudinna.

Ingenstans framträder den kinesiska kommunismens mytologiska kraft med ett sådant eftertryck. Yenan är en liten stad och dess fabriker, dess bro och dess elektriska ljus förmår inte dölja håligheter i berget där Kinas öde tog gestalt (Mao regerade över hundra miljoner människor när han lämnade den) eller pagoden som hälsades med glädjerop av dem som sällade sig till styrkorna i Yenan, på samma sätt som våra pilgrimer en gång hälsade Jerusalems torn. Överallt breder den gula jorden ut sig, stäppens damm som går till storms mot odlingarna som hänger utmed floden och det forna högkvarteret består av tilltrampad jord, ren som sten — en skolgård eller en fångelsegård. Det ligger övergivet: ”Massorna kommer vid andra årstider”. Här har vi, en gång sönderbombade men numera återuppförda: den landsortsmässiga salen där Mao höll sitt anförande om litteraturen, röda arméns generalstabsrum med bänkar och tak av sammanfogade trädstammar, ledarnas kontor i grottor som är skyddade mot vintern med hjälp av väggar i glas och trä och som liknar bländande rena butiker. Ordet grotta ger en dålig föreställning om dessa troglodytbostäder utgrävda i klippan som vinodlarnas bostäder i Loiredalen. Maos skyddsrum intill museet liknar en egyptisk gravkammare, men de flesta andra är vanliga arbetslokaler som verkar förvånande bara därför att de är så spartanska. När armén slog sig ner här hade den tillryggalagt tiotusen kilometer. Mao förlorade Yenan och han tog det åter. Och själva orten förkunnar samverkan mellan armén och partiet, visar hur militär denna politiska erövring var, arvet efter stäppernas erövrare — men utan mattor och djurfällar. Här, på en sliten röd filtduk knastrade en gång Centralkommitténs stearinljus ... Armén tågade förbi: här stannade den en aning längre. Ända till Pekings erövring var bondearméns överbefälhavare en nomadhövding.

Jag får se några gamla journalfilmer. Yenan, som ligger tomt och öde när Chaing Kai-sheks trupper närmar sig och befolkningen flytt, förmodligen till andra, inte alltför avlägsna grottor, ty bönderna har lastat bord på sina åsnor. Därefter Befrielsearméns återkomst och dess intåg i alla Kinas städer, från kajen i Shanghai till de fallfärdiga trädportikerna i Yunnan och dalailamas slott i Lhasa där unga flickor med gester som Tang-statyetter uppför den tibetanska band-dansen tills de försvinner bakom förbitående soldater med fällda bajonetter som i de sovjetryska militärparaderna.

En av mina följeslagare, som har någon sorts befattning inom Partiet, säger att han sett den Långa Marschens överlevande göra sitt intåg i Yenan.

— När såg ni för första gången Mao?

— När han kallade oss till hjälp mot Japan. Jag blev mycket förvånad, för han verkade mycket enkel. Han var klädd i blått som vi, men han hade bruna strumpor. Jag hade ställt mig längst bak: jag hade visserligen kommit bland de första, men jag var bara sjutton år. Han talade bra: vi tyckte genast att han hade rätt .

Berget reser sig över oss, med sina otaliga håligheter. Jag tänker på Lungmen.

— Det fanns ännu ingen elektricitet. Vi bodde inte längre i staden, för den var hela tiden utsatt för flygbombardemang. På natten tändes ljusen i alla grottna ...

Peking

Åter i Peking. I går kväll ringde de och bad att jag inte skulle lämna ambassaden. Klockan tretton, nytt telefonbud: jag är väntad klockan femton. I princip är det för att bli mottagen i audiens av republikens president Liu Shao-chi; men ”man” låter ambassadören förstå att Mao kommer att vara närvarande.

Klockan femton. Folkpalatsets fronton vilar på tjocka egyptiska pelare med rödmålade lotusformade kapitäl. En över hundra meter lång korridor. Längst bort i motljuset (i en sal antar jag) ett tjugotal personer. Två symmetriska grupper. Nej, det är en enda, som ger ett intryck av att vara uppdelad på två därför att de som befinner sig rakt fram står ett stycke bakom mittgestalten, förmodligen Mao. När jag kommer in i salen urskiljer jag ansikten. Jag går fram till Liu Shao-chi, eftersom mitt brev är riktat till Republikens president. Ingen av dem gör en rörelse.

— Herr President, härmed ber jag att få överlämna ett brev från den Franska Republikens president, genom vilket general de Gaulle uppdragit åt mig att göra mig till hans tolk hos president Mao Tse-tung och er själv.

Jag uttalar meningen som rör Mao samtidigt som jag vänder mig mot honom och när brevet överlämnats och översättningen avslutats står jag framför honom. Han tar emot mig på ett på en gång hjärtligt och egendomligt familjärt sätt som om han höll på att säga: ”Strunt i politiken!” Men han säger:

— Ni kommer från Yenan, inte sant? Vad gav det er för intryck?

— Ett mycket starkt intryck. Det är det osynligas museum ... Tolken — samma dam som hos Chou En-lai — översätter utan att rubba en min, men väntar uppenbart på fortsättningen.

På museet i Yenan väntar man sig att få se fotografier av den Långa Marschen, av Lolos, av berg och träskmarker ... Men själva expeditionen sjunker undan till andra planet. I första planet ser man pikar, kanoner av trädstammar och telefonråd: ett museum över det Revolutionära armodet. Och när man går därifrån för att besöka grottna där ni bodde med era medarbetare, får man samma intryck, framför allt om man minns den lyx i vilken era motståndare levde. Jag tänker på Robespierres rum hos snickaren Du-play. Men ett berg är mera imponerande än en snickeriverkstad och ert skyddsrum ovanför det nuvarande museet får en att tänka på de egyptiska gravarna ...

— Men inte partiets salar.

— Nej. För det första är de skyddade bakom glas. Men de ger ett intryck av överlagd klosterliknande utblottning. Och det är denna utblottning som ger en känsla av oövervinnlig kraft, liknande den som våra stora kloster utstrålar.

Vi sitter alla i rottingfåtöljer med små vita dukar på armstöden. Väntsalen på en järnvägsstation i tropikerna ... Utanför persiennerna lyser den ofantliga augustisolen. Jag urskiljer nu Mao i motljuset. Samma runda, släta, unga ansikte som marskalken. En berömd vårta på hakan, som ett buddhistiskt tecken. Ett upphöjt lugn som verkar desto mera oväntat som han har rykte om sig att

vara häftig. Intill honom presidentens hästliknande ansikte. Bakom dem en vitklädd sjuksköterska.

— När de fattiga verkligen är beslutna att slåss, säger han, besestrar de alltid de rika: ni behöver bara se på er egen Revolution.

Jag hör inom mig ett påstående som upprepas i alla våra krigsskolor: aldrig har miliserna lyckats att för en längre tid besegra en reguljär armé. Och hur många bondeuppror går det inte på en revolution! Men kanske menar han att i ett land som Kina, där arméerna liknade de Stora Legokompanierna i Frankrike under Medeltiden, var de krafter som fick frivilliga härar att uppstå också i stånd att försäkra dem om segern: man slåss bättre när det gäller att överleva än när det bara gäller att bevara.

När Chiang Kai-shek hade krossat kommunisterna i Shanghai och Hankou 1937, organiserade Mao bondemiliser. Men alla ryssar som återopade sig av marxismen-leninismen, och alla kineser som var direkt beroende av dem, utgick från principen att en bondearmé aldrig kan hemföra segern ensam. Både trotskister och stalinister. Hans förvisning att bönderna var istånd att överta makten har förvandlat allting. Hur uppstod den? När ställde han den med spjut och lansar beväpnade bondeflocken mot alla de rysk-trogna marxisterna det vill säga mot Komintern?

— Min övertygelse har inte uppstått ur någonting: jag har alltid haft den. Jag minns general de Gaulles yttrande: ”När tänkte ni att ni skulle komma tillbaka till makten?” — ”Jag har tänkt det hela tiden ...”

— Men det finns i alla fall ett rationellt svar. Efter Chiang Kai-sheks kupp skingrade vi oss. Som ni vet beslöt jag att vända hem till min by. Jag hade varit med om den stora Chang-ha-hungersnöden en gång i tiden, med upprorsmännens avhuggna huvuden spetsade på stakar, men det hade jag hunnit glömma. Tre kilometer från min by fanns det på vissa träd inte en gnutt bark ända upp till fyra meters höjd: de utsvultna bönderna hade ätit upp den. Av folk som var tvungna att äta bark kunde vi göra bättre soldater än av Shanghais chaufförer eller ens dess kulis. Men Borodin hade inget begrepp om bönder ...

— Gorkij sade mig en gång i Stalins närvaro: bönderna är sig lika överallt ...

— Varken den stora vagabonddiktaren Gorkij eller Stalin, ... visste någonting om bönder. Det finns ingen reson i att blanda ihop era kulaker med de underutvecklade ländernas eländiga. Och det finns ingen abstrakt marxism, det finns bara en konkret marxism, som anpassar sig efter Kinas konkreta verklighet, efter träden som är lika nakna som människorna därför att människorna är i färd med att äta upp dem.

Efter: Stalin ... tvekade han. Vad stod han i begrepp att säga? Att han var en seminarist? Vad tänker han om honom idag? Ända till intåget i Peking trodde Stalin på Chiang Kai-shek, som skulle krossa detta tillfälliga, inte ens stalinistiska parti, så som han hade gjort det i Shanghai 1927. Vid den Tjugonde Partikongressens hemliga möte 1956 påstod Chrusjtjov att Stalin hade varit beredd att bryta med de kinesiska kommunisterna. I Nord-Korea hade han lämnat fabrikena orörda; i de områden Mao skulle ockupera, hade han förstört dem. Han hade skickat Mao en skrift om partisankriget och Mao hade givit den till Liu Shao-chi: ”Läs det här om du vill veta vad vi borde ha gjort — om vi alla hade velat vara döda idag.” Och gällde det att lita på en kommunist föredrog Stalin när allt kom omkring Li Li-san, som utbildats i Moskva. Mao brydde sig säkert inte mycket om utrensningarna mindre än om tillbakavisandet av all kritik och föraktet för bondehoparna. Och förmodligen hyser han aktning för de ofantliga tjänster Stalin gjorde kommunismen genom utrotandet av kulakerna, i kampen mot inringningen och under kriget. Ovanför mig hänger som i alla officiella salar fyra porträtt: Marx, Engels, Lenin — och Stalin.

Fastän Mao tillhörde en grupp av unga kineser som alla hade för avsikt att efter att ha lärt sig några ord franska resa till Frankrike för att arbeta i en fabrik under den tid som behövdes för att få en revolutionär utbildning (Chou En-lai grundade det kinesiska kommunistiska partiet i

Billancourt) har han aldrig lämnat Kina och aldrig övergivit sin misstroga inställning till de flesta revolutionärer som återvänt från utlandet, liksom mot Kominterns sändebud.

— Omkring 1919 var jag ansvarig för studenterna i Hunan. Vi ville framför allt utverka provinsens autonomi. Vi slogs tillsammans med krigsherren Chao Heng-ti. Året därpå vände han sig mot oss. Han krossade oss. Jag förstod då att endast massorna kunde störta Krigsherrarna. På den tiden läste jag *Kommunistiska manifestet* och deltog i organiseringen av arbetarna. Men jag visste vad armén var, för jag hade tjänstgjort som soldat under några månader 1911. Och jag visste att det inte räckte med arbetarna.

— Hos oss övergick den Franska Revolutionens soldater, bland vilka många var bondsöner, till att bli Napoleons soldater. Vi vet ungefär på vad sätt. Men hur uppstod folkarmén? Och hur uppstod den på nytt, eftersom bara 7 000 av de 20 000 man som anlände till Yenan kom ifrån Södern? Det har talats om propaganda, men propaganda skapar anhängare, inte soldater ...

— Först fanns det vissa kärnor. Det fanns flera arbetare i revolutionsarmén än det har sagts. Vi hade mycket folk i Kiangsi; vi valde ut de bästa. Och för den Långa Marschen skedde urvalet av sig självt ... De som stannade begick ett misstag; Chiang Kai-shek lät ta livet av mer än en miljon.

Vårt folk hatade, föraktade och fruktade soldaterna. Men mycket fort fattade de att den Röda armén var deras armé. Nästan överallt tog man emot den. Armén hjälpte bönderna, framför allt under skörden. De såg att det inte fanns någon privilegierad klass hos oss. De såg att vi åt samma mat, att vi bar samma kläder. Soldaterna hade mötesfrihet och yttrandefrihet. De kunde kontrollera kompaniets räkenskaper. Framför allt hade officerarna varken rätt att slå eller skymfa sitt folk.

Vi hade studerat förhållandena mellan klasserna. När armén var där, var det inte svårt att visa vad det var vi försvarade: bönderna har ögon att se med. Fienderna var mycket flera än vi och fick hjälp av amerikanarna; och i alla fall var det ofta vi som vann och bönderna visste att det var för deras räkning vi segrade. Krig måste man lära sig, men det är enklare än politik: det gäller att ha mera trupper eller att visa mera mod där man valt att slåss. Att förlora då och då är oundvikligt; det gäller bara att segra oftare än man förlorar ...

— Ni har dragit stor nytta av era nederlag.

— Mer än vi förutsåg. Den Långa Marschen var ur vissa synpunkter ett återtag. Men den fick samma resultat som en seger, för överallt där vi drog förbi ...

(Tiotusen kilometer, säger tolken inom parentes.)

... begrep bönderna att vi var på deras sida och i de fall de betvivlade det, åtog sig Chiang Kai-sheks soldater att övertyga dem om det genom sitt uppförande. För att inte tala om vedergällningen.

Chiang Kai-sheks. Men han hade också kunnat tala om sin egen: Befrielsearmén konfiskerade inte bara de stora jordegendomarna, den tog också livet av jordägarna och avskaffade skuldsättningen. Maos krigsmaximer har blivit en folkvisa: ”Fienden tågar fram, vi drar oss tillbaka. Han slår läger, vi ansätter honom. Han drar sig tillbaka, vi förföljer honom.” Jag vet att hans ”vi” omfattar på en gång armén och partiet, dagens och det eviga Kinas arbetare. Där finns ingen plats för döden. Den kinesiska civilisationen hade gjort varje kines till en naturligt disciplinerad individ. Och för alla bönder var livet i Folkarmén, där man lärde sig att läsa och där det rådde ett starkt kamratskap, hedervärdare och mindre betungande än livet i byn. Den röda arméns tåg genom Kina utgjorde en mäktigare propaganda än all den propaganda partiet hade tänkt ut: längs den långa raden av stupade reste sig bondevärlden hel och hållen, när den dagen randades.

— Vad var huvudlinjen i er propaganda?

— Ni måste först tänka er ordentligt in i böndernas liv. De hade alltid haft det svårt, framför allt när arméerna levde på invånarna. De hade aldrig haft det sämre än mot slutet av Kuomintangperioden. Misstänkta som begravdes levande, bondkvinnor som önskade att återfödas i form av hyndor för att vara mindre olyckliga, trollkvinorna som åkallade sina gudar genom att som en dödssång sjunga: ”Chiang Kai-shek kommer!” Bönderna har knappast upplevt kapitalismen: det de hade framför sig var feodalstaten, understödd av Kuomintangskulsprutor.

Den första delen av vår kamp var ett bondeuppror. Det gällde att befria bonden från hans länsherre; inte att erövra yttrande-, val- eller mötesfrihet; utan enbart friheten att överleva. Att återupprätta broderskapet snarare än att erövra friheten! Bönderna hade börjat utan oss eller stod i begrepp att göra det. Ofta i förtvivlan. Vi gav dem ett hopp. I de befriade områdena var livet mindre fruktansvärt. Chiang Kai-sheks trupper visste det så väl att de spred ut ryktet att fångar och bönder som gick över till oss blev levande begravda. Därför var det nödvändigt att organisera kriget medelst rop, att låta ropa ut sanningen genom folk som var kända av dem som lyssnade till dem. Och bara genom dem som inte hade lämnat kvar några släktingar på den andra sidan. Det var för att hålla hoppet vid liv vi utvecklade gerillan så mycket vi kunde. Mycket mer än för bestraffningsexpeditionernas skull. *Allt har uppstått ur en speciell situation*: vi organiserade bondeupproret, men vi hade inte framkallat det. Revolutionen är ett passionsdrama; vi vann inte folkets öra genom att tala till dess förnuft, utan genom att utveckla hoppet, förtroendet och broderskapet. Inför hungersnöden får likhetssträvandet något av den religiösa känslans kraft. Längre fram, då de kämpade för ris, jord och de rättigheter jordbruksreformen innebar, blev bönderna övertygade om att de kämpade för sitt liv och för sina barns.

För att få ett träd att växa måste man ha ett frö men också jord: sår man i öknen växer det inte upp något träd. På många håll utgjordes fröet av minnet av Befrielsearmén; på många andra utgjordes det av fångarna. Men överallt utgjorde jorden den speciella situationen, det outhärdliga liv byborna förde under Kuomintangskas sista regim.

Under den Långa Marschen tog vi över hundrafemtiotusen fångar i små grupper; och ännu fler under marschen mot Peking. De stannade hos oss fyra fem dagar. De såg skillnaden mellan sig själva och våra soldater. Till och med om de inte hade mycket att äta — lika litet som vi — kände de sig friare. Några dagar efter att ha tagit dem tillfångasamlade vi dem som ville ge sig iväg. De gick sin väg efter en avskedsceremoni, som om de hade hört hemma hos oss. Efter ceremonin var det många som avstod från att gå sin väg. Hos oss blev det duktigt folk av dem. För de visste vad de försvarade.

— Och därför att ni inlemmade dem i redan beprövade enheter?

— Givetvis. Soldatens förhållande till sitt kompani är lika viktigt som arméns förhållande till befolkningen. Det är vad jag kallat fisken i vattnet. Folkarmén är en soppa där fångarna smälter in. Likaså bör man inte sätta in ny-rekryterat folk annat än i bataljoner de kan vinna. Längre fram är det annorlunda. Men vi har alltid tagit hand om fiendens sårade. När vi tågade mot Peking visste de besegrade soldaterna att de inte riskerade något om de sträckte vapen, och de gav sig i hopar. Generalerna med, för den delen.

Att ge en armé känslan att den är säker på segern är verkligen inte att förakta. Jag minns Napoleon under återtåget från Ryssland: ”Ers Majestät, våra män stupar i hopar för elden från två ryska batterier.” — ”Ge order åt en skvadron att ta dem!”

Jag berättar det för Mao som skrattar och tillägger:

— Ni måste göra klart för er att före oss hade ingen vänt sig varken till kvinnorna eller till de unga inom massorna. Inte till bönderna heller, givetvis. Alla kände för första gången att det angick dem.

När Västerlänningarna talar om de revolutionära känslorna tillskriver de oss nästan alltid en propaganda liknande den ryska. Men utövar vi överhuvudtaget någon propaganda så liknar den

snarare den Franska Revolutionens, därför att vi som ni slåss för en bondeklass. Är utbildningen av miliser och gerillasoldater propaganda, ja i så fall har vi gjort mycket propaganda. Men är det tal om predikande ... Ni vet vad jag sedan länge proklamerar: vi måste på ett klart och tydligt sätt lära massorna vad vi fått av dem på ett oklart sätt. Vad är det som fått de flesta byarna att ansluta sig till oss? Bitterhetsförklaringarna.

Bitterhetsförklaringen är en offentlig bekännelse i vilken den som talar enbart bekänner sina lidanden, inför hela byn. De flesta åhörare upptäcker att de upplevt samma lidanden och berättar i sin tur om dem. Många av dessa bekännelser är banalt gripande, som den eviga olyckans eviga klagan. En del är fruktansvärda. (Jag har fått mig berättad historien om en bondkvinna som går och frågar krigsherren var hennes man blivit av: ”Han är i trädgården.” Hon hittar där hans halshuggna kropp med huvudet vilande på magen. Hon tar huvudet som soldaterna försöker rycka ifrån henne, vagnar det i sina armar och försvarar det så att soldaterna drar sig tillbaka som om kvinnan var besatt av någon övernaturlig makt. Historien är mycket spridd för kvinnan har många gånger upprepat sin bitterhetsförklaring — och därför att hon rev ögonen på krigsherren när han dömdes offentligt.)

— Vi har låtit göra sådana bitterhetsförklaringar i alla byar, säger Mao, men vi har inte hittat på dem.

— Vilken disciplin blev ni först tvungna att instifta?

— Vi har inte framtvingat så mycket disciplin för den sortens uppgörelser. Vad armén beträffar hade den tre principer: förbud för alla personliga rekvisitioner, omedelbart överlämnande till den politiska kommissarien av alla ägodelar som konfiskerats av jordägarna, omedelbar åttlydnad av befallningarna. Vi har aldrig tagit något från de fattiga bönderna. Allt beror på kadrarna: en soldat som befinner sig i en disciplinerad enhet är disciplinerad. Men var och en som militerar för en sak är disciplinerad och vår armé var en armé av militärer. Den omtalade ”hjärntvätten” som fick de flesta av fångarna att övergå till oss, vad bestod den i? I att säga till dem: ”Varför slåss ni mot oss?” och att säga till bönderna: ”Kommunismen är först och främst en försäkring mot fascismen.”

Jag tänker på människorna som åt bark och på det Nehru sade om hungersnöden. Men jag vet att hjärntvätten inte bara består av sådana ofarliga uppträdanden. Självkritik-seanserna har ofta varit anklagelse-seanser, åtföljda av uteslutningar ur partiet, häktningar och avrättningar. ”Vänd dig resolut mot fienden som är dold i din egen skalle!” 1942 i Yenan gav Mao de militärer order att bli som arbetarna och bönderna. (I dalgången visades jag åkern han odlade.) Längre fram skulle han ge order om alla kinesers ”ombetingelse”. När han gav dem befallning att ”utlämna sitt hjärta” började de rituella ederna avlagda av folkhopar ”vilkas hjärta enbart slog för partiet”, och kringforslandet av stora röda hjärtan, av vilka en del utformades som pappersdrakar.

— Vi hade förlorat Södern, fortsätter han, och vi övergav till och med Yenan. Men vi återtog Yenan och vi återtog Södern. I Norr fann vi möjligheten att hålla en kontakt med Ryssland och vissheten att inte bli omringade; Chiang Kai-shek förfogade fortfarande över flera miljoner man. Vi kunde lägga en solid grund, utveckla partiet, organisera massorna. Ända till Tsinan, ända till Peking.

— I Sovjetunionen är det partiet som givit upphov till Röda armén; här har man ofta ett intryck av att det är Befrielsearmén som utvecklat partiet.

Vi kommer aldrig att tillåta att geväret tar befälet över partiet. Men det stämmer att Åttonde Armén byggt upp en mäktig partiorganisation i Norra Kina med kadrar, skolor och massrörelser. Och det var geväret som byggde upp Yenan. Allting kan växa i en gevärspipa ...

Men i Yenan mötte vi en klass vi knappast hade stött på i Södern och inte alls under den Långa Marschen: de nationella borgarna, de intellektuella⁶, alla dem som uppriktigt accepterat den gemensamma fronten i kriget mot Japan. I Yenan ställde sig regeringsproblemen. Ni kommer att bli överraskad av det jag säger: hade vi inte tvingats till det genom fiendens offensiv skulle vi aldrig ha anfallit.

— Trodde de att de kunde utplåna er?

— Ja. Chiang Kai-sheks generaler ljög för honom och själv ljög han för amerikanarna. Han trodde att vi skulle leverera traditionella bataljer. Men Chu Teh och Cheng-yi accepterade inte bataljen förrän när våra styrkor var starkare än hans. Han låste stora styrkor för att försvara städerna, men vi anföll inte städerna ...

— Det är anledningen till att ryssarna så länge ... negligerat er.

— Är det så att man bara kan genomföra Revolutionen med arbetarna, så kunde vi givetvis inte genomföra Revolutionen. Ryssarnas vänskapliga känslor gick till Chiang Kai-shek. När han flydde från Kina var den sovjetiska ambassadören den som sist tog farväl av honom ...

Städerna föll som mogna frukter ...

— Ryssland misstog sig, men vi skulle också ha misstagit oss. 1800-talets Asien ger ett intryck av att vara försjunket i en dekadens som inte bara kan förklaras genom kolonialismen. Japan occidentaliserades först och det förutsades att det mycket snart skulle amerikaniseras. Sanningen är att det trots skenet har förblivit djupt japanskt. Ni håller på att på nytt grunda det Stora Kina, herr President; det framgår tydligt av tavlorna och av propagandaaffischerna, av era dikter, av själva Kina, med dess militära aspekt som turisterna förebrår det ...

Och ministrarna, som står i ring, spetsar öronen.

— Ja, svarar han fridfullt.

— Hoppas ni att ert jordbruk ... ert gammalmodiga jordbruk där armkraften fortfarande är så utspridd skall kunna ta ifatt maskinismen?

— Det kommer att ta tid.

Flera tiotal år.

Det kommer också att behövas vänner. Först måste man ha kontakter. Det finns olika sorters vänner. Ni är en sort. Indonesien är en annan. Aduit⁷ är här, jag har ännu inte råkat honom. Det finns gemensamma punkter mellan honom och oss, och andra mellan er och oss. Ni har mycket ...

(Tolken söker efter det franska ordet)

... adekvat sagt utrikesministern att ni inte önskade en värld underkastad Förenta Staternas och Sovjetunionens dubbla hegemoni, de kommer för övrigt att finna vad jag för två år sedan kallade sin Heliga Allians. Ni har visat att ni är oberoende av Amerika.

— Vi är oberoende, men vi är deras allierade.

Sedan början av vårt samtal har han inte gjort några andra rörelser än att föra cigarretten till munnen och lägga ifrån sig den på askkoppen. Fullkomligt orörlig som han är ger han inte ett intryck av att vara någon sjukling utan snarare en kejsare i brons. Han lyfter plötsligt båda armarna mot himlen och låter dem lika plötsligt falla.

— Vå-å-åra allierade! Era och våra!

⁶ Med de intellektuella menar Mao, förutom de fria yrkena, studenterna och professorerna, teknikerna och ingenjörerna: massan av dem som varken är bönder eller arbetare eller f.d. compradores eller kapitalister.

⁷ Chef för indonesiska kommunistiska partiet.

Med ett tonfall som betyder: de är just snygga!

— Förenta Staterna är ingenting annat än den amerikanska imperialismen, Storbritannien spelar dubbelt .

För första gången tar marskalken till ordet:

— Storbritannien stöder de amerikanska imperialisterna.

Samtidigt som jag svarar honom: ”Glöm inte bort Malajstaterna . . .”, säger Mao: ”Tjänster och gentjänster”, men rösten sjunker som om han talade för sig själv:

— Vi har gjort det som måste göras, men vem vet vad som kommer att hända om ett tiotal år?

Jag tänker inte på vad som kommer att hända i morgon utan på vad som hände igår då ryssarna, samtidigt som de byggde jättestålverken, flyttade gränsstolparna på Turkestans stäpper, medan de kinesiska gränsvakterna låg dödfulla, för att bli ägare till uranumgruvorna — och gränsstolparna litet senare återtog sin förra plats till följd av motsvarande lojala aktion som bringat de ryska gränsvakterna till sömn . Jag frågar:

— Är oppositionen ännu stark?

— Det finns fortfarande de nationella borgarna, de intellektuella osv. Det börjar dessutom att finnas barn till de ena och de andra ...

— Varför de intellektuella?

— Deras tänkesätt är antimarxistiskt. Vid Befrielsen tog vi emot dem, till och med när de hade varit knutna till Kuomintang, därför att vi inte hade tillräckligt med marxistiska intellektuella. Deras inflytande har långt ifrån försvunnit. Framförallt hos de unga .. .

Jag upptäcker plötsligt att målningarna på väggarna är traditionella rullar i manchurisk stil — som i marskalkens arbetsrum, som i Chou En-lais. Ingen av de socialrealistiska figurer som täcker stadens murar.

— Den ungdom som jag sett under mina resor, säger vår ambassadör, är dock djupt tillgiven er sak, herr President.

Mao vet att Lucien Paye har varit undervisningsminister och rektor för universitetet i Dakar: han vet också att han så snart tillfälle ges tar kontakt med professorerna och studenterna. Ambassadören talar litet grand mandarinkinesiska, som flera medlemmar av vår ambassad, uppfödda i Kina, talar flytande.

— Man kan också se det på det sättet . . .

Men det är inte någon älskvärd fras avsedd att undvika vidare diskussion. Mao fäster samma vikt vid ungdomen som general de Gaulle, som Nehru. Han tycks anse att flera omdömen kan fällas om den kinesiska ungdomen och önskar att det skulle kunna fällas ett annat än hans eget. Han vet att vår ambassadör studerat den nya kinesiska pedagogiken, ”hälften arbete, hälften studier”, tillståndet för studenterna att ta med sina böcker till examen . . . Han frågar uppmärksamt:

— Hur länge har ni varit i Peking?

— Ungefär fjorton månader. Man jag har åkt tåg till Kanton; jag har besökt mellersta Sydchina, vilket tillåtit mig att inte utan rörelse se det hus där ni är född, i Hunan, herr President, jag har sett Sichuan, Nordostprovinserna. Och vi har varit i Lo-yang och Sian innan vi for till Yenan. Överallt har jag varit i kontakt med folket. En ytlig kontakt visserligen; men den jag erhållit med professorer och studenter har varit en verklig kontakt — och i Peking dessutom ganska varaktig. Studenterna är inriktade på den framtid ni avser för dem, herr President . . .

— Ni har sett en aspekt .

En annan kan ha undgått er ...

Och dock har den setts och bekräftats . . . Ett samhälle är en sammansatt enhet ...

Vet ni vad krysantemerna hette på den sista utställningen i Hankou? Den druckna danserskan, det gamla templet i den sjunkande solen, älskaren som pudrar sin sköna . . .

Det är möjligt att båda tendenserna finns på en gång . . . men många sammanstötningar är under förberedelse . . .

Vad hans stämman låter enslig inför framtiden, i detta land där det bara talas om framtid och broderskap! Jag tänker på en barnslig bild i min första historiebok: Karl den Store som på avstånd ser de första nordmännen ta sig uppför Rhen

— Varken jordbruksproblemet eller industriproblemet är löst. Ungdomsproblemet ännu mindre. Om man vill att Revolutionen och barnen skall växa och bli stora, måste man forma dem . . .

Hans egna barn, som anförtrotts till bönder under den Långa Marschen, har aldrig återfunnits. Det finns kanske i en folkkommun två pojkar på ungefär trettio år som en gång lämnats tillsammans med så många andra och tillsammans med så många döda, och som är Mao Tse-tungs namnlösa söner ...

— Ungdomen måste bestå provet . . .

En sorts utstrålning får våra åhörare att stå ännu orörligare. Det är något helt annat än den tvetydiga nyfikenhet som uppstod när de väntade på vad han skulle säga om Kinas återuppståndelse. Det är som om vi talade om de hemliga förberedelserna till en atomexplosion. ”Bestå provet ...” Det finns tjugofem miljoner unga kommunister, varav ungefär fyra är intellektuella; det Mao sagt får mig att tänka på och förebådar förmodligen något nytt revolutionärt utspel i stil med det som gav upphov till de ”Hundra Blommorna”, och därefter till deras förtryckande.

”Må hundra blommor slå ut, må hundra skolor tävla!” Den parollen, som föreföll vara en liberal proklamation utslungade Mao vid en tidpunkt då han trodde att Kina var ”ommodellerat”. Den kritik han påkallade, var den ”konstruktiva” kritik som ligger de kommunistiska partierna så varmt om hjärtat: han beräknade att på den kunna grunda de nödvändiga reformerna. Han återfann sig med en massa negativa kritiker som till och med sträckte sig till partiet. Återvändandet till Sparta lät inte vänta på sig; de intellektuella skickades ut för att ”ommodelleras” i folkkommunerna. Regimens motståndare betraktade de ”Hundra Blommorna” som ett lockbete avsett att föra oppositionen bakom ljuset och lura fram den ur sina gömställen. Men Mao önskade uppriktigt lägga om partiets linje, lika uppriktigt och fast som han beslöt att återvända till den så snart han insåg att den kritik han framkallat inte skulle bli någon självkritik. Situationen idag skulle ur många synpunkter vara densamma om man istället till lösenord tog: må ungdomen blomma. Tror han att de kommunistiska ungdomsförbunden är istånd att rycka med de unga i en aktion liknande det ”Stora språnget”? Å andra sidan måste han förmodligen på nytt sätta partiet på prov. Undertryckandet av ”de Hundra Blommorna” förde den protesterande ungdomen åt sidan, den förde också åt sidan de partimedlemmar som låtit dem protestera: två flugor i en smäll. Man måste påverka ungdomen och pröva partiet genom denna aktion. De underutvecklade ländernas belägring av Västerlandet som Chou En-lai anspelade på, ”med andra ord”, sade Mao, ”världens öde”, är oskiljaktigt förenad med den kinesiska ungdomen. Tror han verkligen på en befrielse av världen, under Kinas ledning? Revolutionen som en stor revolutionär nations predikare har skapat förefaller vara en mera vittfamnande och skakande politik än Förenta Staternas, som enbart definieras genom sin önskan att hejda denna expansion. När Borodin var Sovjetrysslands delegat hos Sun Yat-sen, svarade han en intervjuare från *Hong-Kong Times*: ”Ni förstår de protestantiska missionärernas verksamhet, eller hur? Ja, i så fall förstår ni också min ...” Men det var 1925. Man mobiliserar två tusen dansörer och tre hundra tusen åskådare för att ta emot Somalis president — och sedan? Stalin trodde på Röda armén men inte på Komintern, och

kanske tror Mao på de underutvecklade ländernas övertagande av makten i världen endast i samma mening som Stalin trodde på världsproletariatets övertagande av makten. Revolutionen kommer att segra: men till dess utgör somaliska presidenter, kriget i Vietnam och krigspropaganda ända i byarna ett berättigande för Sparta. Mao välsignar Hanoi, Somalilandet, San-Domingo och "likviderar" sina tibetanska motståndare. Bortom den symboliska hjälpen till Somalilandet eller till Kongo förenas försvaret för Vietnam och kommuniseringen av Tibet som ett par tvillingar vid det gamla Kejsarrikets bröst. Varje vietnamesisk gerillakrigare som stupar i urskogen kring Da-Nang skänker de kinesiska böndernas utmattande arbete dess berättigande. Kina kommer att skynda till hjälp (hur långt?) åt alla undertryckta folk som kämpar för sin befrielse, men den kamp dessa folk utkämpar svetsar också samman Kina. "Strategiskt", säger Mao, "är imperialismen dödsdömd — och därmed förmodligen också kapitalismen; taktiskt måste man bekämpa den på samma sätt som Befrielsearmén bekämpade Ching Kai-sheks trupper." Och taktiskt kommer striderna att äga rum i Kina därför att Mao inte tänker engagera sig på avgörande sätt utanför. Men den Långa Marschen har redan förvandlats till saga och de överlevande från slutet av kriget mot Chiang Kai-shek kallas Veteranerna.

Mao säger att industrins problem inte är löst, men jag tror inte att han oroar sig för det: i hans tankar har Kina redan åstadkommit sin omvändelse. Han säger att jordbrukets problem inte är löst; en del — och han själv i första rummet — påstår att nästan hela Kinas odlingsbara areal är uppodlad och att avkastningen inte kan ökas annat än inom vissa gränser; andra förkunnar att stäppen snart kommer att odlas upp och att avkastningen kommer att fördubblas. Atombomben och dragkärran kommer inte alltid att finnas sida vid sida. Men Mao tänker sig inte jordbrukets modernisering eller industrialiseringen annat än genom de mäktiga kinesiska strukturer i vilka partiet ger uttryck åt, leder och ordnar massorna så som Kejsaren ordnade jordens makter. Jordbruk och industri är förbundna vid varandra och måste förbli det; politiken går före tekniken. Sovjet skulle kanske kunna vara tillräckligt starkt för att den ryska ungdomen i viss utsträckning skulle bli likgiltig för en politik som dock fyller dem med stolthet; men den kinesiska staten består än så länge bara av den seger som Kina varje dag hemför i en exalterande strid. Som den ryska staten före kriget har den kinesiska staten behov av fiender. Var den spartanska livsföring som gav en skål med ris alltjämt spartansk i jämförelse med nöden som gav hunger? Men nöden försvinner, jordägarna från kejsarrikets och Kuomintangs tid är döda, japanerna och Chiang Kai-shek har givit sig iväg. Vad finns det för något gemensamt mellan analfabeterna i Kiangsi, som ännu är så lika tai-ping-revolutionärerna, de tibetanska trälarerna som Befrielsearmén befriat och som utbildats av Skolan för Nationella Minoriteter, samt de studenter som Lucien Paye frågar ut? Hotet för en revisionism, som Mao talar om, ligger förmodligen mer i detta förhållande än i saknaden efter ett förflutet som man inte känner till längre annat än i det det hade som värst. Över tvåhundraåttio miljoner kineser under sjutton år har inte ett enda minne tidigare än erövringen av Peking.

Efter den kvinnliga tolkens sista mening blir det tyst. De känslor Mao inger sina följeslagare retar min nyfikenhet. Det är först en nästan vänskaplig vördnad: Centralkommittén kring Lenin, inte kring Stalin. Men det han berättar för mig tycks ibland också rikta sig till en tänkt motståndare som han genom dem skulle besvara. Han ger ett intryck av att säga ungefär: så här skall det vara, vare sig det tilltalar er eller ej. Och vad dem beträffar så får de ett ögonblick genom sin uppmärksamma tystnad ett utseende av domstol.

— På tal om det, säger Mao, uppenbarligen utan sammanhang, så tog jag för några månader sedan emot en parlamentarisk delegation från ert land. Tror era socialistiska och kommunistiska partier verkligen det de säger?

— Det beror på vad de säger ...

Det socialistiska partiet är framför allt ett tjänstemannaparti som utövar sin verksamhet genom sina fackföreningar anslutna till Force Ouvrière, och som spelar en betydande roll i den franska

förvaltningen. Det är ett liberalt parti med marxistisk vokabulär. I Södern finns det inte så få ägare av vinodlingar som röstar socialistiskt.

Mina åhörare tycks falla från skyarna när de hör dessa enkla sanningar.

— Vad det kommunistiska partiet beträffar, så bevarar det en fjärdedel eller en femtedel av rösterna. Tappra och hängivna militärer medlemmar ledda av en partiapparat som ni känner lika väl som jag ... Ett parti som är alltför revolutionärt för att ett annat kampparti skall kunna uppstå, men för svagt för att genomföra Revolutionen.

— Genom Sovjetunionens revisionism kommer det kanske inte att förlora röster, men nävar.

Som parti betraktat är det mot oss. Som alla de andra, med undantag för Albanien. De har blivit socialdemokratiska partier av en ny typ . . .

Det var tidigare det sista stora stalinistiska partiet. Individuellt skulle de flesta kommunisterna vilja omfamna er på ena kinden och ryssarna på den andra.

Han tror att han har feluppfattat. Tolken förklarar. Han vänder sig mot marskalken, presidenten och de andra ministrarna. Man säger att Maos skratt är smittsamt. Det är sant: alla skrattar för full hals. Efter att ha återgått till allvaret frågar han:

— Vad tänker general de Gaulle om det?

— Han fäster inte någon större vikt vid det. Det är numera enbart en faktor att räkna med i valen. För närvarande utspelas Frankrikes öde mellan fransmännen och honom.

Mao tänker efter.

— Mensjevikerna, Plechanov var marxister, till och med leninister. De avskar sig från massorna och slutade med att ta till vapen mot bolsjevikerna och till slut blev de landsförvista eller arkebuserade ...

För alla kommunister finns det numera två vägar: den socialistiska uppbyggnaden och revisionismen. Vi är inte längre tvungna att äta bark, men vi har bara hunnit till en skål ris om dagen. Att acceptera revisionismen är detsamma som att rycka bort skålen med ris. Som jag redan sagt er gjorde vi Revolutionen med böndernas uppror; därefter förde vi bondehärarna mot städerna som regerades av Kuomintang. Men det var inte det kinesiska kommunistiska partiet som efterträdde Kuomintang, hur viktigt det än var: det var den *Nya Demokratien*. Revolutionens historia och de stora städernas svaga proletariat tvingade kommunisterna att slå sig ihop med småborgarna. Det är också en anledning till att vår Revolution till slut inte kommer att likna den ryska Revolutionen mer än den ryska Revolutionen liknade er ... Breda lager av vårt samhälle är ännu idag så betingande att deras verksamhet oundvikligen inriktas på revisionismen. De kan inte erhålla det de vill utan att ta det från massorna.

Jag tänkte på Stalin: ”Vi har inte gjort oktoberrevolutionen för att ge makten åt kulakerna!”

— Korruptionen, olagligheten, fortsätter Mao, studenternas övermod och önskan att hedra familjen genom att bli tjänstemän och inte längre smutsa ner fingrarna, alla de dumheterna är bara symptom. I partiet lika väl som utanför. Orsaken är de historiska omständigheterna själva. Men också de politiska.

Jag känner hans teori: man börjar med att inte tolerera någon kritik, därefter avskaffar man självkritiken, därefter avskar man sig från massorna, och som partiet endast i massorna kan finna sin revolutionära kraft, tillåter man en ny klass att uppstå; till slut förkunnar man som Chrusjtjov den varaktiga fredliga samlevnaden med förenta Staterna — och amerikanarna kommer till Vietnam. Jag har inte glömt det han en gång sade: ”Det finns sextiosex procent fattiga bönder och deras sinne för Revolutionen har aldrig sviktat.” Han sade nyss hur han menade det: man måste lära sig av massorna för att kunna lära upp dem.

— Det är därför, säger han, som den sovjetryska revisionismen är en ... apostasi.

Den kvinnliga tolken fann ordet: apostasi nästan omedelbart. Kanske är hon uppfostrad i ett nunnekloster?

Den leder till kapitalismens återinförande och man undrar verkligen hur Europa skulle kunna undvika att vara tillfredsställt med det.

— Jag tror inte att den sovjetryska revisionismen avser att återinföra det enskilda ägandet av produktionsmedlen.

— Är ni så säkra på det? Titta på Jugoslavien.

Jag har ingen lust att tala om Jugoslavien, men jag drar mig till minnes att de två främsta rebellerna, Mao och Tito, båda står utanför de kadrar som utbildats i det Grå Huset i Moskva — båda två gerillachefer.

— Jag tror att Ryssland vill lämna Stalinregimen utan att återvända till den verkliga kapitalismen. Därav följer en viss liberalism. Men den kräver en förvandling av makten: det finns inte någon liberal stalinism. Om det vi kallar rysk kommunism är liktydigt med Stalin-regimen, ja, då står vi inför en regimförändring. Inringningen som är bruten, den tunga industrin som inte längre har prioritet, den politiska polisen som övergivits som fjärde statsmakt, segern från 1945, allt det har underkastat Sovjetunionen en förvandling som är minst lika radikal som övergången från Lenin till Stalin. Bresjnev är Chrusjtjovs efterträdare och alla andra Bresjnev kommer att bli det. Jag har upplevt en tid då man inte talade politik med sin hustru; när jag fick Veta att man kunde skämta med regeringen i tunnelbanan trodde jag inte att det hade skett en ”mildring” av det jag hade upplevt, utan en radikal förändring.

— Ni menar med andra ord att de inte är revisionister därför att de inte ens är kommunister längre. Kanske har ni rätt om man tänker på ...

Tolken hittar inte någon översättning.

— Villervalla, föreslår vår tolk.

— Om man tänker på den villervalla som råder därborta och vars enda mål för övrigt är att föra alla människor bakom ljust! I vilket fall som helst tillåter den ledande klicken att befolkningslager bildas som ännu inte är några klasser, men som tynger på den kommunistiska politiken . .

Rom förråder så snart det skiljer sig från Sparta. För man kan svårligen bevara ett kinesiskt Sparta intill ett Rom, som det för övrigt betraktar som ett Capua. Jag känner till ryssarnas irriterade svar: ”Mao är en dogmatiker och en visionär. Hur skall man kunna bevara den revolutionära glöden femtio år efter Revolutionen! Ryssland har varken tsaristiska nederlag, kapitalister eller bariner för att kunna börja om oktoberrevolutionen. Kina upplever de prövningar som vi upplevde för trettio år sedan. Kina har ingenting, vi har något och vi kan inte gå tillbaka till ingenting. Alla ideologier behärskas nu av ett nytt faktum: atomkriget kommer att från jordens yta utplåna de nationer som ger sig in i det. Chrusjtjov har satt stopp för terrorn och för koncentrationslägren och trodde på möjligheten att komma fram till ett avrustningsfördrag. Han regerade lättsinnigt men som han vill vi utbreda kommunismen i världen samtidigt som vi undviker krig.” Jag känner också till Maos svar. Han kommer att citera vad Lenin sade på sin dödsbädd: ”Enligt den sista analysen kommer vår kamps seger att bestämmas av det faktum att Ryssland, Kina och Indien utgör den förkrossande majoriteten av jordens befolkning.” Han kommer att påminna om att det kinesiska partiet samlat flera erfarenheter än alla de andra. Han kommer att tänka på sin gamle grannes, Liu Shao-shis uttalande: ”Maos snilledrag var att han transponerade marxism-leninismens europeiska karaktär till dess asiatiska form.” Han kommer att upprepa att när Chrusjtjov övergav Kina i Quemoy och Matsu-affären var det ett förräderi och att Sovjetunionens stöd till F.N:s aktion i Kongo var ett annat. Att de förhållanden i vilka de ryska experterna

återkallades var avsedda att tvinga kineserna att överge alla de påbörjade arbetena. Att varje intervention från Förenta Staternas sida gör dem till föremål för den fattiga och revolutionära majoritetens hat och att kolonialvärldens upplösning nu kräver ett snabbt handlande. Att Chrusjtjov var en icke leninistisk småborgare, som gick från rädslan för atomkriget till rädslan för Revolutionen — och att sovjetregeringen numera är oförmögen att stödja sig på massorna därför att den är rädd för dem.

Att stadsborna och ingenjörer och direktörer vid de kinesiska fabrikerna skickas ut i folkkommunerna är något lika banalt och rigoröst som den obligatoriska värnplikten har varit det i Europa. Partiets paroller sätts inte i fråga; inte ens de extravaganser som blandar sig i epiken, kampanjen ”mot borgerliga känslor som kärleken mellan föräldrar och barn, mellan personer av motsatta kön, när de uppnår en överdriven hetta”. Men parollerna följs enbart om massorna förblir mobiliserade. Mao kan inte skapa Kina enbart med volontärer. Han är mera angelägen om att skapa Kina än att föra krig, och han påstår bestämt att Förenta Staterna lika litet kommer att använda kärnvapen i Vietnam som i Korea. Han tror alltså på den oavbrutna revolutionen — och det som skiljer honom mest ifrån det, det är Ryssland.

Det är tredje gången en sekreterare kommer och talar med Liu Shao-chi och tredje gången presidenten kommer och talar med låg röst med Mao. Han gör en trött gest, griper fatt med båda händerna i stolens armstöd och reser sig. Han är den rakaste av oss alla: monolitisk. Han håller fortfarande sin cigarrett. Jag går fram för att ta farväl av honom och han sträcker fram en nästan kvinnlig hand med skära, liksom skällade handflator. Till min förvåning följer han mig ut. Tolken går mellan oss, en aning bakom; sjuksköterskan bakom honom. Våra följeslagare framför oss, franska ambassadören tillsammans med republikens president som inte sagt ett ord. Ganska långt bakom oss följer en yngre grupp — jag antar av högre ämbetsmän.

Han går steg för steg, stel som om han inte böjde knäna, mera lik en bronskejsare än någonsin, i sin mörka uniform omgiven av ljusa eller vita uniformer. Jag tänker på Churchill när han fick Befrielseordens kors. Han skulle passera hedersgardet i revy. Han kunde inte heller gå annat än steg för steg, och framför varje soldat hejdade han sig för att betrakta hans ordnar, innan han fortsatte till nästa. Han tycktes då vara dödligt drabbad. Och soldaterna såg hur det gamla, dödsmärkta lejonet gick förbi dem. Men Mao är inte dödsmärkt: han rör sig med samma osäkra jämvikt som kommendörens staty och skrider fram som en sagofigur som stigit upp ur någon kejserlig grav. Jag citerar Chou En-lais redan några år gamla yttrande: ”Vi påbörjade 1949 en ny Lång Marsch och vi har bara hunnit till den första etappen ännu.”

— Lenin har skrivit: ”Proletariatets diktatur är en envis kamp mot alla det gamla samhällets krafter och traditioner.” Envis. Om Chrusjtjov verkligen trodde att motsättningarna hade försvunnit i Ryssland, var det kanske därför att han trodde sig regera över det återuppståndna Ryssland ...

— Vilket?

— Segerns. Det behövs inte mera. Segern är många illusioners moder. När han kom hit för sista gången på hemväg från Camp-David trodde han på möjligheten att kompromissa med den amerikanska imperialismen. Han inbillade sig att sovjetregeringen var hela Rysslands regering. Han inbillade sig att motsättningarna nästan hade försvunnit. Sanningen är att även om motsättningarna som uppstår efter segern är mindre plågsamma för folket än de tidigare, lyckligtvis! så är de nästan alltid lika djupa. Lämnas mänskligheten åt sig själv återinför den inte nödvändigtvis kapitalismen (därför har ni kanske rätt när ni säger att de inte kommer att återinföra det privata ägandet av produktionsmedlen), men den återinför olikheten. De krafter som verkar för att nya former för klasser skall skapas är starka. Vi har avskaffat gradbeteckningar och titlar; varje ”kader” återvänder och blir arbetare åtminstone en dag i veckan; stadsborna far i hela tåg ut för att arbeta i folkkommunerna. Chrusjtjov såg ut att tro att en revolution är färdig när det kommunistiska partiet tagit makten — precis som om det rörde sig om en nationell befrielse!

Han höjer inte rösten, men hans fiendlighet när han talar om det ryska kommunistiska partiet är lika uppenbar som Chou En-lais hat när han talar om Förenta Staterna. Och dock i Loyang eller på Pekings gator log barnen mot oss när de tog oss för ryssar (de har inte sett några andra vita).

— Lenin visste mycket väl att i det ögonblicket har Revolutionen bara börjat. De krafter och de traditioner han talade om är inte bara arvet efter borgerligheten. De är också vår fatalitet. Li Tsong-yen, som tidigare var vicepresident för Kuomintang, har kommit tillbaka från Taiwan. En till! Jag sade honom: ”Vi behöver åtminstone tjugu eller trettio års ansträngningar för att göra Kina till ett starkt land.” Men är det för att detta Kina skall likna Taiwan? Revisionisterna blandar samman orsak och följd. Jämlikheten har ingen betydelse i sig själv, utan den har det därför att den är naturlig för dem som inte förlorat kontakten med massorna. Det enda sättet att veta om en ung kader verkligen är revolutionär är att se om han verkligen anknyter till arbetar- och bonde-massorna. De unga är inte Röda av födseln, de har inte upplevt Revolutionen. Kommer ni ihåg Kosygin på XXIII:e kongressen: ”kommunismen, det är höjningen av levnadsstandarden”. Javisst. Precis som att simma är en metod för att ta på sig ett par simbyxor. Stalin avskaffade kulakerna. Det gäller inte att ersätta tsaren med Chrusjtjov eller ett borgerskap med ett annat, även om man kallar det kommunistiskt. Det är som med kvinnorna: det var givet att man först måste ge dem rättslig jämställdhet! Men när väl det är gjort återstår allt att göra! Tänkandet, kulturen och sedvänjorna som fört Kina dit där vi fann det måste försvinna, och det ännu inte existerande proletär-Kinas tänkande, kultur och sedvänjor måste stiga fram. Den kinesiska kvinnan finns inte heller ännu i massorna; men hon börjar vilja existera ... Och frigöra kvinnorna består inte i att fabricera tvättmaskiner! frigöra deras män består inte i att fabricera cyklar, utan i att anlägga den underjordiska järnvägen i Moskva.

Jag tänker på hans egna hustrur, eller rättare sagt på det som berättas om dem. Den första hade utvalts av föräldrarna. Det var under kejsardömet — Mao skulle ha kunnat se den sista kejsarinnan .. Han för undan slöjan, tycker att hon är ful, och han springer än. Den andra var dotter till hans lärare. Han älskade henne och i en dikt har han lekt med hennes namn och kallat henne ”min stolta poppel”; hon togs som gisslan av Kuomintang och halshöggs. Jag minns fotografiet där man ser honom lyfta sitt glas inför Chiang Kai-shek i Chung-king: ännu mycket iskallare än Stalin inför Ribbentrop. Den tredje var hjältinnan från den Långa Marschen: sårad fjorton gånger. Han har skilt sig från henne (man skiljs inte mycket i det kinesiska partiet); hon är idag guvernör för en provins. Till slut har han gift sig med Chiang-Ching, en stjärna från Shanghai som tog sig genom linjerna till Yenan för att tjäna partiet. Hon har lett teatern vid armén; efter erövringen av Peking har hon levt enbart för Mao och har aldrig mer uppträtt inför publik.⁸

— Proletär-Kina, återtär han, är inte en kuli mer än det är en mandarin; Folkarmén är inte mer en partisangrupp än den är en av Chiang Kai-sheks arméer. Tänkande, kultur och sedvänjor måste uppstå ur en strid och striden måste fortsätta så länge det finns en risk för ett steg bakåt. Femtio år är inte långt; knappt ett liv ... Våra sedvänjor måste vara lika olika de traditionella sedvänjorna som era är olika de feodala. Grunden vi har byggt allting på är massornas verkliga arbete, soldaternas verkliga kamp. Den som inte förstår det ställer sig utanför Revolutionen. Den är inte en seger, den är ett blandande av massor och kadrar under flera generationer ...

Så talade han förmodligen om Kina i grottan i Yenan. Jag tänker på dikten där han efter att ha talat om de Stora Grundläggarna och Djingis Khan tillägger: ”Se snarare på denna tid ...”

— Och dock, säger jag, kommer det att bli de stora kejsarrikenas Kina ...

— Jag vet inte; men jag vet att om våra metoder är goda — om vi inte tolererar någon deviation — kommer Kina att göra om sig självt. Jag tar på nytt farväl av honom: bilarna står nedanför trappan.

⁸ Hon har sedan dess spelat en betydande roll i Kulturrevolutionen.

— Men i den här striden, tillägger han, är vi ensamma.

— Det är inte första gången ...

— Jag är ensam med massorna. Än så länge.

Ett överraskande tonfall, i vilket det ingår bitterhet, kanske ironi, och först och främst stolthet. Det är som om han sade den meningen med tanke på våra följeslagare men det var först när de avlägsnade sig han började tala med passion. Han går långsammare än sjukdomen tvingar honom till det.

— Det man uttrycker med den banala termen revisionism är Revolutionens död. Överallt måste det göras samma sak som vi gjort inom armén. Jag sade nyss att Revolutionen också är en känsla. Om vi vill göra den till det ryssarna gör av den: en känsla för det förflutna, kommer alltihop att rasa samman. Vår Revolution kan inte bara vara stabiliseringen av en seger.

— Det Stora Språnget förefaller vara mycket mer än en stabilisering? Dess byggnader omger oss så långt ögat räcker.

— Jo, men sedan dess ... Det finns det som syns och det som inte syns . . . Människorna tycker inte om att bära på Revolutionen hela sitt liv. När jag sade: ”Den kinesiska marxismen är folkets religion”, menade jag (men vet ni hur många kommunister det finns på landsbygden? en procent!) ... menade jag alltså att kommunisterna verkligen är ett uttryck för det kinesiska folket så länge de förblir trogna det arbete hela Kina har gått in för, som i en ny Lång Marsch. När vi säger: ”Vi är Folkets Söner”, är det något Kina begriper på samma sätt som det begrep: Himlens Son. Det är folket som har blivit förfäderna. Folket, inte det segrande kommunistiska partiet.

— Marskalkar har alltid gillat stabiliseringar; men ni har ju avskaffat graderna.

— Inte bara marskalkar! Förresten har de som ännu lever av det gamla gardet utbildats av handlingen på samma sätt som vår Stat utgått ur den. Många är empiriska, beslutsamma, försiktiga revolutionärer. Däremot finns det en hel del dogmatisk ungdom och dogmen är mindre nyttig än koskit. Man gör vad man vill med den, till och med revisionism; vad er ambassadör än har för uppfattning om den saken, så finns det farliga tendenser i den ungdomen ... Det är hög tid att visa att det finns andra . . .

Han tycks på en gång kämpa mot Förenta Staterna, mot Ryssland — och mot Kina: ”Om vi inte tolererar någon deviation ...”

Vi närmar oss steg för steg trappan. Jag betraktar honom (han ser rakt fram). Vilken fantastisk kraft i anspelningarna! Jag vet att han på nytt kommer att ingripa. Inom ungdomen? Inom armén? Ingen människa har så våldsamt skakat om historien sedan Lenin. Den Långa Marschen beskriver honom bättre än något personligt drag och hans beslut kommer att vara brutalt och envetet. Han tvekar ännu, och det ligger något episkt över denna tvekan, vars föremål jag inte känner. Han har velat omskapa Kina och han har omskapat det; men han vill också genomdriva den oavbrutna revolutionen, med samma fasthet, och för honom är det oundgängligt att ungdomen också vill den ... Jag tänker på Trotskij, men den permanenta revolutionen inskrevs då i ett annat sammanhang och jag mötte Trotskij först efter nederlaget (den första kvällen i Royan, det rufsiga vitglänsande håret och de små glest sittande tänderna som lyste i billyktornas ljus) ... Mannen som långsamt går vid min sida är besatt av något mer än av den oavbrutna revolutionen; av en jättelik tanke som vi inte talat om, någon av oss: att de underutvecklade länderna är mycket fler än de västerländska och att kampen började i och med att kolonierna blev nationer. Han vet att han inte kommer att uppleva den planetära revolutionen. De underutvecklade länderna befinner sig på samma stadium som proletariatet 1848. Men det kommer att finnas en Marx (och i första hand han själv), en Lenin. Man hinner göra mycket under ett århundrade! ... Det gäller inte förbundet mellan det ena eller det andra yttre proletariatet och det inre proletariatet, Indiens förbund med labourpartiet, Algeriets förbund med de franska kommunisterna; det rör sig om nödens väldiga områden mot Europas lilla udde, mot det förhatliga Amerika. Proletariatet kommer att sälla sig till

kapitalisterna som i Ryssland, som i Förenta Staterna. Men det finns ett land som är vigt åt hämnden och åt rättvisan, ett land som inte kommer att lägga ner vapnen, som inte kommer att lägga ner tanken förrän den planetära sammandrabbningen ägt rum. Trehundra års europeisk energi plånas redan ut; den kinesiska eran börjar. Han fick mig nyss att tänka på kejsarna och nu när han står upprätt får han mig att tänka på arméchefernas rostiga skal som kantade alléerna till kejsarnas gravar och som man nu ser övergivna i hirsfälten. Bakom hela vårt samtal lurade hoppet om en världs skymning. I den jättelika korridoren har dignitärerna hejdat sig utan att våga vända sig om.

— Jag är ensam, upprepar han. Plötsligt skrattar han till: Tja, ensam tillsammans med några avlägsna vänner: hälsa till general de Gaulle.

Vad de andra beträffar (han menar ryssarna), vet ni, så är de inte intresserade av Revolutionen ...

Bilen startar. Jag för isär de små gardinerna i bakrutan. Som när jag kom, men denna gång i fullt dagsljus, står han ensam i mörk kostym mitt i en cirkel av ljusa kostymer en aning bakom honom. Silkesmjuka kvistar av mimosa sveper förbi i vinden som snöflingor, som flingorna av kapok ovanför drottningen i Casamance. Ovanför flyger ett glänsande flygplan förbi i rät linje. Med en tusenårig gest skuggar den Gamle från Berget med handen över ögonen och ser det flyga bort.

Under några timmar ägnar sig vår tolk åt att skriva ren sina stenogram. Jag föreslår vår ambassadör att fara tillbaka och titta på Ming-kejsarnas gravar. Jag har inte sett dem på tjugo år. På vad sätt har de förändrats? Jag kommer ihåg min dialog med Indien, när jag lämnade Nehru. Nehru betraktade sig som Elloras arvinge och Mao betraktar sig som de Store Grundläggarnas. Men Minggravarna är Versailles-mausolée; däremot inte Tai-Tsungs grav övergiven på stäppen med de korta blommorna, bevakade av hans skulpterade hästar.

Vi kommer först fram till den Kinesiska Muren. Som förr sträcker sig dess drakslingor ut över kullarna. Det är samma stockrosor, samma vägar mellan pilarna: men stenläggningen som lades för stridsvagnarna är i dag holländskt ren. Finner man dessa papperskorgar, som är utställda som milpelare, längs hela Kinesiska muren? Här har vi som förr hjordarna av små manchuriska hästar, sländor, Mongoliets rödbruna rovfåglar och stora varmt bruna fjärilar som liknar dem jag såg sätta sig på repet till klockorna i Vezelay, vid krigsutbrottet 1939 ...

Man kommer fortfarande till gravarna genom allén, som börjar efter marmorportiken och de rostrumprydda pelarna. Hela vägen berömda statyer: hästar, kameler, dignitärer. Statyerna har varken gracen hos de små figurerna från de äldsta perioderna eller det spända majestätet hos de övergivna chimäerna i Sians hirsfält. Det är leksaker för evigheten, en Père-Lachaise anförtrödd åt brevbäraren Cheval. Vi kliver ur bilen framför en långlivssköldpadda på vilken barnen sitter gränsle, går igenom före detta uthus utlämnade åt syrsorna, svalorna och sparvarna. Men genast vid den stora entrén dyker den stora trädgården upp, omsorgsfullt underhållen — som jag sett i vilt tillstånd: canna och gladiolus i brandgula och röda rabatter får de blekt brandgula fernissade tegelpannorna och de mörkt purpurröda väggarna att verka nästan matta. På sin höga marmorsockel — sockeln från Angkor och Boroboedoe — tycks graven infånga hela bergslandskapet som omger den i sin enslighet. Framför graven, mörkgröna tallar och ljusare gröna ekar, förvridna som dekorativa klippblock; bakom, den heliga lundens mörka massa. Det är inte ett tempel utan en port till döden; en grav som pyramiderna — men som hämtar sin evighet ur livets former. Två små flickor klättrar som blåa katter uppför trapporna, åtföljda av sin mor, med två flätor. Bakom arken breder de eviga fälten ut sig, med de eviga bönderna med sina eviga hattar, skördebändarna som överlever kejsarriken och revolutioner. (Men nedanför kullen sträcker redan den stora fördämningen ut sig ...)

Solen sjunker. Låt oss gå och se andra gravar. Här har vi den vars barbariska trapetsformade sockel påminner om Pekings portar. Röda gladiolus smyger sig in emellan den heliga lundens tuja. Gravkamrarna har grävts ut så att vi kan komma in och stå upprätt medan man nästan måste lägga sig ner på magen för att komma in i Han-gravarna i Lo-yang, liksom man måste huka sig

för att komma in i Pyramidernas gångar. Det enda som återstår därinne är för övrigt bara några hållar: kejsarinnans tiara i kungsfiskarfjädrar förvaras i en liten träbyggnad i lunden.

Taken är knappt svängda, men i en kurva som räcker för att frigöra dem från jorden. Här har vi ett av Kinas djupa andliga värden. Det är inte grundläggarnas Erebos, med deras stridsvagnar, stelar och spjut av brons. Längs de målade bjälkarna slingrar sig ännu en fantastisk djurvärld kantad av vitt. Men dessa gravar, liksom Himlens Tempel, förkunnar den högsta harmonin.

All jord är de dödas jord, all harmoni förenar de döda med de levande. Varje grav uppenbarar samstämmigheten mellan himmel och jord. Harmonin är det evigas närvaro, den evighet till vilken kejsarens kropp synbarligen återgått — liksom alla kroppar osynligt gör det.

Litet längre bort ligger en annan grav i ruiner. Den kinesiska ruinen hör döden till, för när taket störtat samman består byggnaden, som förlorat sina horn, bara av väggar. Den heliga lunden belägrar graven utan att inkräkta på den, som djungeln som erövrat de indiska templen. Ovanför sockeln av sten och de höga granatröda väggarna, dröjer den bortdöende dagern sig kvar på en mur i skär fajans.

Nu måste vi fara hem. Vägar och stigar som skär landsvägen i rät vinkel är förbjudna för främlingar. Många dahlior, blommande som de i juni 1940. Jag trodde att dahlian kommit till Europa från Mexiko ... I kvällen som faller ser vi långa anspann: bakom två sorgsna åsnor återvänder hästarna långsamt till Peking, omkörda av lastbilar med soldater som avslutat sitt arbete på de närbelägna folkkommunerna.

Jag kommer förbi de första templen i staden. Jag har nästan sett om dem allihop, lika undrande som förut inför deras skärmliknande dekor. Bortsett från Himlens Tempel och den Förbjudna staden, som ritats av siare och trollkarlar och som trots menageriet på deras takåsar är fällor avsedda att infånga världsalltet, håller den sista dynastins pagoder (illa) vid liv en karnevalsphanton, som utökats med tibetanska monster och lamatemplets jättelika svarta staty, och som inte längre angår någon. Det är lättare för en fransman att ta steget från trons Korståg till Republikens, än från Ludvig IX:s konst till Ludvig XV:s rokoko; när Kina åter blivit Kina, blir hela dess konst av porslin, jordbruksgudar och nickdockor från den första manchuriska kejsaren till kejsarinnan Tseu-Hsi ett sällsamt mellanspel, mellan de ansiktlösa kejsarna och Mao. Det verkar som om mellanspelet inte tog slut med det blodiga tumultet 1900 utan med erövringen av Sommarpalatset. Förmodligen har jag någonstans berättat om natten då de engelska soldaterna letade efter de forna bihustrurnas pärlor, medan zouaverna kastade ut automaterna som i århundraden samlats av kejsarna i skogen ... Till soldaterna skrån rusade en mekanisk kanin runt på gräsmattan och slog på sina små guldbjällror där eldsvådans sken återspeglades ...

Ovanför den Förbjudna Staden har jag sett det träd där den sista Ming-kejsaren hängde sig när Manchuerna gjorde sitt intåg, lastat med kedjor. Men jag har också (i Revolutionsmuseet?) sett fotografiet av de två systrarna som med profetiskt mod ledde Boxar-upproret och som föll i européernas händer. Loti såg dem i Tientsin, hopkrupna i ett hörn av rummet, som Jeanne d'Arc förmodligen satt hopkrupen i ett hörn av sin sista fängelsecell. De två systrarna förebådade Mao. Fastän han bättre passar ihop med Tai-Tsungs grav ute på stäppen än med Mingkejsarnas, kommer man förmodligen att resa en fantastisk grav åt honom. Han passar inte ihop med harmonin, med kejsarnas libationer för att förena människorna och Jorden; än mindre med marionetternas eller raffinemangets Kina. Och många av hans anhängare skulle vilja riva ner hela det förflutna, så som gryende revolutioner brukar göra det. Det han själv vill riva ner och bevara tycks ibland bilda ett motsatspar som ying och yang, de två grundläggande rörelserna i världens pulslag. ”Om vi gör det vi bör göra, kommer Kina åter att bli Kina ...”

När bilen åter kör över den Himmelska Fredens stora torg, är det natt. Den Förbjudna Staden avtecknar sig mot ett sista ljussken mitt emot Folkpalatset, vars oformliga massa försvinner i dunklet. Jag tänker på den Gamle från Berget, på hans två mörka armar som tunga höjdes ovanför alla de orörliga axlarna av ljusa tyger: ”Vår allierade!”

”Vår allierade ...”

Jag tänker också på fältprästen från Glièresplatån som lyfte sina armar mot stjärnorna ovanför Dieulefit: ”Det finns inga vuxna människor ...”

Lästips

Malraux: Romanerna [Erövrarna](#) och [Människans lott](#)

Gérard Roche: [Malraux och Trotskij - Ett möte mellan Myten och Historien](#)